

WERELDWIJDE PROBLEMEN, WERELDWIJDE OPLOSSINGEN?

NEDERLANDERS & INTERNATIONAAL BESTUUR

NC
DO

ONDERZOEKSREEKS 10

NCDO is het Nederlandse kennis- en adviescentrum voor burgerschap en internationale samenwerking. NCDO voert onderzoek uit, geeft trainingen en stimuleert de meningsvorming over mondiale thema's door publicaties te verzorgen en de discussie op gang te brengen. NCDO werkt daarbij samen met overheid en politiek, maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven en wetenschap.

Heeft u vragen of opmerkingen over dit onderzoek of wilt u op de hoogte worden gehouden van nieuw onderzoek, neem dan contact op met NCDO via onderzoek@ncdo.nl.

Foto omslag: Charles Sykes/AP/Reporters

Foto's binnenwerk: Hollandse Hoogte

ISBN: 978-90-74612-30-2

Amsterdam, december 2012

NCDO is het centrum voor mondiaal burgerschap.

Postbus 94020, 1090 AD Amsterdam

tel +31 (0)20 568 87 55

onderzoek@ncdo.nl, www.ncdo.nl

WERELDWIJDE PROBLEMEN, WERELDWIJDE OPLOSSINGEN? NEDERLANDERS & INTERNATIONAAL BESTUUR

EVELIEN BOONSTOPPEL

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	4
1. EEN NIEUWE REALITEIT	6
1.1 MONDIALE PUBLIEKE GOEDEREN	6
1.2 TOENEMENDE URGENTIE VAN MONDIALE EN VERDELINGSVRAAGSTUKKEN	6
1.3 INTERNATIONALE SAMENWERKING NOODZAKELIJK, MAAR PROBLEMATISCH	7
1.4 NOODZAAK TOT EEN NIEUWE AGENDA VOOR INTERNATIONALE SAMENWERKING	8
1.5 ZONDER LEGITIMITEIT GEEN EFFECTIEF MONDIAAL BESTUUR	10
1.6 BETROKKENHEID VAN BURGERS ESSENTIEEL	12
2. WAT VINDT DE NEDERLANDSE BURGER?	14
2.1 PERSOONLIJKE BEZORGDEHEID	14
2.2 LOKAAL OF MONDIAAL?	15
2.3 VERSCHILLENDE BELANGEN?	17
2.4 WIE MOET HET OPLOSSEN?	20
2.4.1 INTERNATIONALE INSTITUTIES	20
2.4.2 OVERHEID	21
2.4.3 BEDRIJFSLEVEN	24
2.4.3 WETENSCHAP/TECHNIEK	24
2.4.5 SAMENVATTING	25
2.5 PERSOONLIJKE VERANTWOORDELIJKHEID	25
2.5.1 AANPASSEN EIGEN GEDRAG	27
3. PROBLEEM 1: HET SYRISCHE CONFLICT	31
3.1 PERSOONLIJKE BETROKKENHEID	32
3.2 OORZAAK	32
3.3 REIKWIJDTE VAN HET PROBLEEM	33
3.4 OPLOSSING	34
3.5 SAMENVATTING	35

4. PROBLEEM 2: STIJGENDE VOEDSELPRIJZEN	37
4.1 PERSOONLIJKE BETROKKENHEID	38
4.2 OORZAAK	38
4.3 SCHAAL PROBLEEM	40
4.4 OPLOSSING	40
4.5 SAMENVATTING	41
5. PROBLEEM 3: DE GRIEKSE SCHULDENCRISIS	43
5.1 PERSOONLIJKE BETROKKENHEID	44
5.2 OORZAAK	44
5.3 SCHAAL PROBLEEM	45
5.4 OPLOSSING	46
5.5 SAMENVATTING	47
6. PROBLEEM 4: KLIMAATVERANDERING	49
6.1 PERSOONLIJKE BETROKKENHEID	50
6.2 OORZAAK	50
6.3 SCHAAL PROBLEEM	51
6.4 OPLOSSING	52
6.5 SAMENVATTING	53
EPILOOG – EEN HOOPVOL PERSPECTIEF	54
ANNICK HEDLUND – DE WITT	
VERANTWOORDING	65
LITERATUUR	66

SAMENVATTING

In dit rapport onderzoekt NCDO de houding van de Nederlandse bevolking tegenover vier problemen die zich eind 2012 wereldwijd afspelen; 1) het conflict in Syrië; 2) stijgende voedselprijzen; 3) de Griekse schulden crisis; en 4) klimaatverandering. Welke van de vier voorgelegde problemen zijn volgens de Nederlander mondiale problemen die de landgrenzen overstijgen en de hele wereld raken? Waar legt men de verantwoordelijkheid voor het ontstaan van het probleem en wie moet het vervolgens oplossen? Wat is de rol van de Nederlandse overheid hierin en voelt men zich zelf ook betrokken en verantwoordelijk?

Ver weg is dichtbij?

Men is het meest bezorgd om de stijgende voedselprijzen en de Griekse schulden crisis. Dit zijn waarschijnlijk niet toevallig de twee problemen met een sterk financiële component: de nadelige gevolgen van deze problemen worden direct in de eigen portemonnee gevoeld. Hoewel het conflict in Syrië en klimaatverandering wel degelijk ook directe gevolgen kunnen hebben voor 'hier', zijn deze nadelige effecten vooralsnog te abstract om zich zorgen te maken. Het lijkt erop dat de Nederlandse bevolking zich meer zorgen maakt over een probleem dat zich 'daar' afspeelt naarmate de nadelige effecten ervan ook 'hier' duidelijk zichtbaar worden.

Verskillende prioriteiten?

Onderling verschilt men echter van mening over welk probleem het meeste zorgen baart. Waar het Syrische conflict de ouderen en protestanten het meeste raakt, leiden de Griekse crisis en de stijgende voedselprijzen vooral bij de lager opgeleiden en lage inkomensgroepen tot onrust. Klimaatverandering staat bij de hoger opgeleiden hoog op de agenda. Het lijkt erop dat een economisch motief met name groepen bereikt die traditioneel in mindere mate vanuit een gevoel van verbondenheid en universele solidariteit betrokken zijn bij mondiale vraagstukken, zoals lager opgeleiden en lage inkomensgroepen.

Vertrouwenscrisis?

De veronderstelde legitimiteitscrisis van bestaande politieke internationale organisaties is niet direct af te leiden uit het vertrouwen dat de Nederlandse bevolking heeft in deze instituties. Het vertrouwen in de VN en de EU is gemiddeld en doet niet onder voor het vertrouwen in de nationale politiek. Toch

krijgen deze instituties een relatief bescheiden rol toegediend als het gaat om het oplossen van de vier problemen. Volgens 16% is de EU de meest geschikte partij om Griekse crisis op te lossen, terwijl het IMF volgens 8% een sleutelrol speelt. Een kleine 14% is van mening dat de VN het conflict in Syrië zou moeten beslechten.

Eigen schuld?

Voor een gevoel van bezorgdheid lijkt de schuldvraag (lokaal of wijdverspreid) niet zo heel relevant. Solidariteit met het leed van anderen of de mogelijke (concrete!) gevolgen voor het leven 'hier' zijn bepalend of men zich zorgen maakt. Voor de oplossing is deze schuldvraag echter wél van invloed. Hier geldt een redenatie als 'de vervuiler betaalt': Griekenland en Syrië zijn zélf schuldig aan het ontstaan van de problemen en moeten het dus ook zélf oplossen. Een actieve rol van de Nederlandse overheid in het oplossen van deze twee problemen is dan ook het minst populair. Slechts 12% vindt dat Nederland nogmaals een lening aan Griekenland zou moeten verstrekken, en 18% meent dat Nederland zou moeten meedoen in een vredesmissie naar Syrië. Daarentegen vindt de helft dat de overheid zich actief moet inzetten om klimaatverandering en de stijgende voedselprijzen aan te pakken.

Persoonlijke verantwoordelijkheid?

Men is ervan overtuigd dat 'de mensheid' voor een deel verantwoordelijk is voor het ontstaan van klimaatverandering. Echter, de overtuiging dat burgers dit probleem ook kunnen oplossen is veel kleiner. Men erkent de noodzaak van gedragsverandering voor het oplossen van mondiale problemen, maar is terughoudend wanneer de invulling hiervan concreet betrekking heeft op de eigen levensstijl. Er is maar weinig vertrouwen dat verandering van het eigen gedrag mondiale problemen ook echt kan oplossen.

Overheidsbeleid is cruciaal!

Voor het oplossen van mondiale problemen blijven door overheden gereuleerde oplossingen volgens de Nederlandse bevolking dus cruciaal. De overheid wordt dan ook het vaakst genoemd als de partij die de vier voorgelegde problemen het beste kan oplossen. Een overheid kan – anders dan privé-personen – een (gedrags)verandering op grote schaal afdwingen door middel van het opstellen van regels, waar iedereen zich aan dient te houden. Bijna de helft (46%) is het ermee eens dat overheden de ruimte zouden moeten krijgen om strenge regels en wetten door te voeren om mondiale problemen op te lossen.

HOOFDSTUK 1

EEN NIEUWE REALITEIT

Internationale vraagstukken vragen om internationale oplossingen. Ontwikkelingen zoals de wereldwijde economische crisis en de Arabische Lente laten zien hoe zeer landen met elkaar verbonden zijn. Problemen rondom armoede, schaarste en ongelijkheid stoppen niet bij landsgrenzen maar raken ons vroeg of laat allemaal, bijvoorbeeld in de vorm van stijgende voedselprijzen of toenemende migratiestromen. Als gevolg hiervan neemt het belang van een internationale aanpak van deze vraagstukken toe.

1.1 Mondiale publieke goederen

Productieketens wereldwijd zijn vandaag de dag sterk met elkaar vervlochten: mobiele telefoons worden in China gemaakt met metalen uit Afrika om vervolgens verkocht te worden op de Europese markt. Boontjes en bloemen geteeld in Oost-Afrika geteeld belanden in Nederland op het bord of in een vaas. Niet alleen de productie van dergelijke private consumptiegoederen is sterk geglobaliseerd: ook de voorziening van zogenaamde publieke goederen (zoals zorg, een stabiele economie en een schoon klimaat) houdt niet meer op bij landgrenzen. De ontwikkeling van nieuwe medicijnen in het buitenland bepaald mede de kwaliteit van de gezondheidszorg hier in Nederland. Tegelijkertijd zorgt een toename in internationaal handels- en reisverkeer voor een verhoogd gevaar van verspreiding van besmettelijke ziekten, zoals het SARS virus en de Mexicaanse griep. Deze verwevenheid zorgt ervoor dat veel publieke goederen steeds vaker een internationaal karakter hebben.

1.2 Toenemende urgentie van mondiale en verdelingsvraagstukken

Door hun grensoverschrijdende karakter kunnen deze zogenaamde mondiale publieke goederen moeilijk zelfstandig door individuele overheden worden gerealiseerd. Zo heeft het geen zin als Nederland zich helemaal alleen inzet om de uitstoot van broeikasgassen tegen te gaan; als andere landen niet meedoen krijgt Nederland - ondanks haar eigen inzet - toch te maken met de gevolgen van klimaatverandering als gevolg van CO₂ uitstoot. Om tot een verantwoord en

eerlijk beheer van deze zogeheten mondiale publieke goederen te komen, is dus internationale regelgeving (*global governance*) nodig. De noodzaak hiertoe zal de komende jaren waarschijnlijk alleen maar toenemen. Door stijgende welvaart en bevolkingsgroei zal er bijvoorbeeld in 2050 ongeveer 70% meer voedsel nodig zijn (Spitz, 2012a). Naast de vraag naar voedsel, stijgt ook de vraag naar water en energie; grondstoffen die nu al schaars zijn. Water, energie en voedsel zijn cruciaal voor het welzijn van mensen overal ter wereld en vormen daarmee niet alleen sociale uitdagingen, maar ook geopolitieke vraagstukken.

1.3 Internationale samenwerking noodzakelijk, maar problematisch

Hoewel *global shocks* zoals de wereldwijde financiële crisis de noodzaak tot internationale samenwerking benadrukken, tonen zij tegelijkertijd ook de tekortkomingen van reeds bestaande internationale samenwerkingsverbanden aan. Zo blijven adequate en ambitieuze internationale klimaatafspraken uit en zijn de onderhandelingen op het gebied van wereldhandel vrijwel helemaal vastgelopen. Het lukt de EU landen vooralsnog niet om een nieuwe begroting op te stellen. De nodige internationale afspraken om grensoverschrijdende problemen aan te pakken en mondiale publieke goederen te kunnen waarborgen, komen daarmee onvoldoende van de grond.

Dit tekort aan daadkracht is ten dele te wijten aan het feit dat de huidige instituties voor internationale samenwerking – zoals de Verenigde Naties – veelal sterk zijn verouderd. Ze zijn in de basis gefundeerd op de onderlinge verhoudingen zoals die er lagen in de wereld aan het einde van de Tweede Wereldoorlog en ten tijde van de Koude Oorlog. Die wereld lijkt echter niet meer op de wereld van nu. Door de opkomst van nieuwe spelers in de internationale arena zijn de traditionele economische en diplomatieke verhoudingen de afgelopen tien jaar sterk veranderd. De traditionele Noord (rijk) – Zuid (arm) verdeling bestaat niet meer; de westerse economieën zitten in het slop en gaan gebukt onder hoge schulden, terwijl de economieën in voormalig ontwikkelingslanden Brazilië, India, Rusland en China razendsnel groeien. Ook in Afrika kennen steeds meer landen een economische groei.

Bovendien eisen niet alleen de (voormalige) ontwikkelingslanden hun plek op in de internationale arena, er zijn ook steeds meer verschillende niet-staatelijke partijen actief (Severino & Ray, 2009). Westerse overheden alleen bepalen niet langer de internationale agenda; de regeringen van (voormalige) ontwikkelingslanden, maatschappelijke organisaties, bedrijven en burgers willen

allemaal een rol spelen in de totstandkoming van mondiale afspraken. De aanpak van mondiale vraagstukken is door dit gefragmenteerde krachtenveld dus zeer complex geworden.

1.4 Noodzaak tot een nieuwe agenda voor internationale samenwerking

Een toenemende diversiteit aan internationale spelers in combinatie met een verhoogde urgentie van mondiale vraagstukken vormen de nieuwe hedendaagse realiteit. Deze nieuwe realiteit vraagt om een nieuwe aanpak van internationale samenwerking met een bijbehorende nieuwe agenda waarin alle partijen worden gehoord. Het prioriteren van problemen (*issue priority*) is daarin een van de belangrijkste uitgangspunten om tot efficiënte samenwerking te komen (Kaul et al, 2003). Met een toenemend aantal partijen is er echter een toenemend aantal belangen die niet noodzakelijkerwijs met elkaar overeenkomen.

Internationale morele standaard

Naast het opstellen van pragmatische doelen ten behoeve van bijvoorbeeld armoedebestrijding, zijn er door de jaren heen ook diverse internationale initiatieven geweest voor het opstellen van een gezamenlijk 'moreel kompas'. De bekendste uitwerking hiervan is waarschijnlijk 'De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens', aanvaard op 10 december 1948 door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. Deze verklaring omschrijft de grondrechten van de mens, en heeft betrekking op de vrijheid en de integriteit van personen. Een ander voorbeeld is het *Earth Charter*, opgetekend in Parijs in 2000. Deze verklaring over wereldwijde onderlinge afhankelijkheid en universele verantwoordelijkheid is het eindresultaat van een jarenlange wereldwijde, interculturele dialoog over gezamenlijke doelen en waarden. In deze verklaring staan fundamentele principes voor het opzetten van een rechtvaardige, duurzame en vreedzame wereld. Steeds meer internationale juristen erkennen de status van dergelijke verklaringen als een 'soft law' document. 'Soft law' documenten worden gezien als moreel sturend, maar niet wettelijk bindend voor regeringen, die ze erkennen en overnemen. Deze documenten vormen vaak weer een basis voor 'harde' wetgeving. Ook functioneert het als een naslagwerk voor de ontwikkeling van beleid en internationale overeenkomsten.

www.ohchr.org/EN/UDHR, www.earthcharter.nl

Desalniettemin blijft internationale samenwerking, en in het bijzonder *global governance* (internationaal bestuur) voor de aanpak van grensoverschrijdende problemen noodzakelijk. Het is bovendien niet onmogelijk. In 2001 committeerden 189 wereldleiders zich aan een mondiale agenda voor armoedebestrijding: de Millenniumdoelen (of Millennium Development Goals, MDGs). Deze acht doelen, zoals uitbannen van extreme honger, het verminderen van kindersterfte en het verhogen van onderwijsparticipatie van kinderen, vormen een leidraad voor de inspanningen op gebied van ontwikkelingssamenwerking van overheden en maatschappelijke organisaties wereldwijd (zie voor uitgebreide omschrijving en discussie rondom MDGs: Spitz, 2012b). Ondanks kritiek op de totstandkoming en effectiviteit van Millenniumdoelen, is een aantal mijlpalen – zoals het halveren van extreme armoede en de toegang tot veilig drinkwater – reeds behaald.

In 2015 loopt de termijn voor de Millenniumdoelen af en kunnen er nieuwe afspraken voor internationale ontwikkeling worden opgesteld. Dit zal echter niet zonder slag of stoot gaan. Toen in 2000 de Millenniumdoelen werden opgesteld, stonden vraagstukken op het gebied van duurzaamheid, veiligheid en economische stabiliteit minder hoog op de politiek-maatschappelijke agenda. Nu is er echter niet alleen behoefte aan internationale afspraken voor armoedebestrijding, maar ook op het gebied van economische welvaart, sociaal welzijn en ecologische ontwikkeling. Een extra complicerende factor is dat deze doelen conflicterend met elkaar kunnen zijn. Wanneer financiële zekerheid wordt verkregen door middel van economische groei en een daarmee samenhangende stijging in het verbruik van fossiele brandstoffen, zal dit ten koste kunnen gaan van een duurzaam en gezond leefklimaat. Naar aanleiding van een oproep van de Colombiaanse regering en een advies van een speciaal High Level Panel van de Verenigde Naties wordt dan ook gepleit voor een geïntegreerde aanpak van al deze vraagstukken, in de vorm van Sustainable Development Goals (SDGs). Het opstellen van een brede en ambitieuze agenda zal echter een uitdaging worden, zoals de VN milieutop RIO+20 in juni 2012 al heeft laten zien.

VN-milieutop Rio+20

De VN-milieutop Rio+20 die plaats vond van 20 tot 22 juni 2012 was een belangrijk moment op weg naar het opstellen van een 'post-2015 agenda'. In theorie was het een eerste stap naar nieuwe internationale afspraken over duurzame ontwikkeling waarin economische welvaart, sociaal welzijn en milieubehoud worden geïntegreerd. Tijdens de bijeenkomst bleek dat de VN-lidstaten inderdaad achter het idee van dergelijke Sustainable Development Goals (SDGs) staan. Tot het maken van concrete afspraken kwam het echter niet. Dit kwam onder andere door de tegengestelde belangen en behoeften van de westerse landen en de (voormalige) ontwikkelingslanden (Morgera, 2012). In september 2013 zal, rondom de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, een speciale bijeenkomst over de voortgang en toekomst van de Millenniumdoelen plaatsvinden. Op basis van de uitkomsten van die bijeenkomst en de rapporten, zal vanaf 2014 een nieuw onderhandelingsproces voor de post-2015 agenda starten.

1.5 Zonder legitimiteit geen effectief mondiaal bestuur

Naast het bepalen van een gezamenlijke agenda, zijn voor de coördinatie en uitvoering van internationale samenwerking overkoepelende internationale instituties noodzakelijk. Deze instituties hebben het vertrouwen en mandaat nodig van alle spelers om hun rol te kunnen uitoefenen; ze kunnen slechts naar waarde functioneren als alle betrokken partijen de regels als bindend beschouwen en het gezag niet ondermijnen. Het is dus niet voldoende dat men het erover eens is dat een dergelijke institutie nodig is: ze moeten het erover eens zijn dat het de aangewezen organisatie inderdaad de enige juiste is om de taak naar behoren uit te voeren (Buchanan & Keohane, 2006). Legitimiteit is dan ook de verworven rechtmatigheid van een instituut om aan te sturen en uit te voeren. Geloofwaardigheid en betrouwbaarheid zijn daarbij nodig om politiek en maatschappelijk draagvlak te creëren.

De autoriteit en geloofwaardigheid van reeds bestaande traditionele instituties als de NAVO en de VN staan zoals eerder genoemd onder druk. Naast een gebrek aan representativiteit, kan er vaak niet worden voldaan aan de hooggespannen verwachtingen als gevolg van een gebrek aan financiële en personele middelen (AIV, 2005). Door dit verlies in geloofwaardigheid, komt ook de effectiviteit in gevaar omdat het instituut inboet aan legitimiteit en daarmee aan daadkracht.

In reactie ontstaan er uit onvrede meerdere alternatieve bestuurslagen op verschillende niveaus. Deze samenwerking in internationale netwerken in (meer) informele sfeer vormen daarmee een minder zichtbare maar invloedrijke vorm van *global governance*. De hieruit voortkomende fragmentatie brengt echter diverse risico's met zich mee. Het is te betwijfelen of meer informele en ad-hoc ingerichte vormen van bestuur werkelijk effectief genoeg zijn om wereldwijde problemen structureel aan te pakken (Debiel et al, 2012).

Met een toename aan verschillende interventieniveaus (lokaal, regionaal, mondiaal) is het risico op verspreiding van verantwoordelijkheid bovendien groot. Mandaten vervagen; wie kan men terechtwijzen als er iets mis gaat en een publiek goed (zoals toegang tot schoon drinkwater) niet voldoende wordt beschermd? Door deze toename in meer diffuse vormen van bestuur, ontstaat er de roep om meer specifieke afrekeningsmechanismen waar spelers op alle niveaus - zowel lokaal als regionaal, en statelijk als niet-staatelijk - verantwoording dienen af te leggen (Hesselmann, 2011). Dit leidt echter tot slechts een verschuiving van het probleem: want op basis van wiens normen en waarden moet een instituut worden beoordeeld en worden afgerekend?

Europese bestrijding online kinderporno

Een goed voorbeeld van niet-traditionele vormen van internationale samenwerking voor het oplossen van moderne grensoverschrijdende problemen is het Europese initiatief voor de bestrijding van kinderporno. In november 2012 presenteerde de Europese politiedienst Europol officieel dit nieuwe samenwerkingsverband tussen (internet)organisaties, creditcardbedrijven, ngo's, politiediensten en de Europese Commissie. Deze ongewone en brede alliantie wil door middel van het delen van financiële informatie van privépersonen een einde maken aan de online handel en distributie van kinderporno in Europa. De Europese Financiële Coalitie (EFC) helpt met het identificeren en beschermen van slachtoffers van kinderporno door de geldstroom te volgen die naar de daders leidt. Organisaties die meedoen aan het Europese initiatief zijn MasterCard, Microsoft, PayPal, Visa Europe en de organisatie Missing Children Europe. Zij worden ondersteund door het advocatenkantoor Allen & Overy LLP en meerdere charitatieve organisaties op het gebied van de bescherming van kinderen.

www.europol.europa.eu

1.6 Betrokkenheid van burgers essentieel

Eind 2012 staat de internationale politiek zoals gezien voor een uitdaging. Efficiënte samenwerking wordt steeds urgenter door een toenemende verwevenheid en interdependentie, maar wordt praktisch gezien juist ook steeds complexer door verschuivende verhoudingen en een toename in het aantal spelers. Grote vraag is hoe een nieuwe agenda moet worden opgesteld die tegemoet komt aan deze diversiteit aan belangen en prioriteiten van alle deze spelers wereldwijd (*wat is belangrijk?*), en wie vervolgens de uitgangspunten van deze nieuwe agenda moeten gaan waarborgen (*wie is verantwoordelijk?*).

Gezien de complexiteit van de vraagstukken zelf en de impact van grensoverschrijdende problemen op mensen overal ter wereld, is het van groot belang dat burgers enige betrokkenheid voelen bij mondiale vraagstukken en de aanpak daarvan. Zoals hoogleraar Jan Aart Scholte (2004) stelt is de betrokkenheid van burgers bij *global governance* bovendien cruciaal, omdat dit kan leiden tot evenwichtiger en democratischer mondiaal bestuur. Echter, traditioneel wordt heel vaak slechts een fractie van het publiek betrokken bij het besluitvormingsproces rondom *global governance* en het beheer van mondiale publieke goederen.

Ook hier in Nederland ervaren we de *spillover* effecten van problemen elders. De discussie in de samenleving over de post-2015 agenda speelt in Nederland echter nog maar een bescheiden rol. De stem van de burger blijft dus tot nu toe nagenoeg ongehoord.

Deze studie probeert iets van die leegte op te vullen.

We doen dit aan de hand van vier grote problemen die zich eind 2012 wereldwijd afspelen en die representatief zijn voor de verdeling van vier specifieke mondiale publieke goederen; 1) het conflict in Syrië (vrede en veiligheid); 2) stijgende voedselprijzen (voedselzekerheid); 3) de Griekse schulden crisis (financiële stabiliteit); en 4) klimaatverandering (veilig leefklimaat).

Welke van de vier voorgelegde problemen zijn volgens de Nederlander mondiale problemen die de landgrenzen overstijgen en de hele wereld raken? Waar legt men de verantwoordelijkheid voor het ontstaan van het probleem en wie moet het vervolgens oplossen? Wat is de rol van de Nederlandse overheid hierin en voelt men zich zelf ook betrokken en verantwoordelijk?

En is er een gemeenschappelijk Nederlands belang te definiëren, of zijn de opvattingen daarvoor te gefragmenteerd?

Het vervolg van dit rapport zal hier antwoord op geven. In hoofdstuk 2 wordt een overzicht van de gezamenlijke uitkomsten en de gevonden verbanden gepresenteerd. In hoofdstuk 3 tot en met hoofdstuk 6 worden vervolgens de uitgebreidere beschrijvende resultaten van de vier voorgelegde problemen afzonderlijk besproken.

Mondiaal burgerschap

Doordat politieke internationale organisaties en verdragen tekort lijken schieten om mondiale problemen effectief aan te pakken, is mondiaal burgerschap van toenemend belang. Maar wat betekent dit begrip eigenlijk? Bij het begrip mondiaal burgerschap staat de persoonlijke inzet om een bijdrage te leveren aan een betere wereld centraal (Carabain et al, 2012). Het draait daarbij dus niet alleen om draagvlak, maar ook om gedrag. NCDO onderscheidt verschillende soorten gedrag die van invloed zijn op de duurzaamheid en leefbaarheid van de natuur of samenleving. Dit gedrag varieert van recycling en afvalreductie tot het doneren van geld en vrijwilligerswerk. Daarnaast onderscheidt NCDO drie principes die worden verondersteld gerelateerd te zijn aan mondiaal burgerschap: gelijkwaardigheid van mensen, het besef van wederzijdse afhankelijkheid en het nemen van gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van mondiale vraagstukken.

In oktober 2012 zijn er drie rapporten gepubliceerd rondom Nederlanders en mondiaal burgerschap. Deze rapporten (inclusief samenvattingen) zijn te vinden www.ncdo.nl/weten/onderzoeksreeks

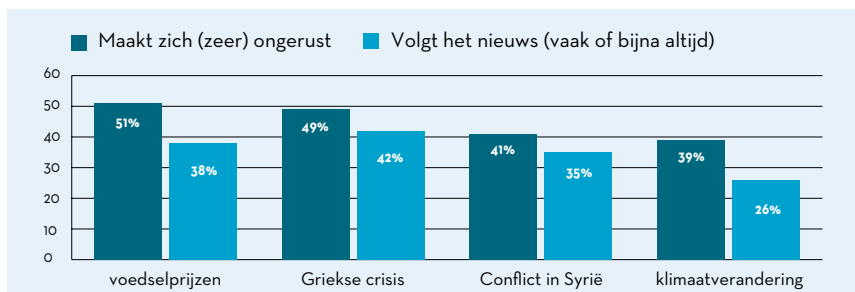
HOOFDSTUK 2

WAT VINDT DE NEDERLANDSE BURGER?

2.1 Persoonlijke bezorgdheid

Dit rapport onderzoekt in hoeverre de verbondenheid van de Nederlandse burger reikt met problemen die zich niet 'hier' maar 'daar' afspelen. Kan je je persoonlijk betrokken voelen bij een probleem dat niet direct op Nederlandse bodem plaats vindt, zoals het conflict in Syrië? Vind je iets een grensoverschrijdend probleem naarmate iets dat zich 'daar' afspeelt, je ook 'hier' raakt, bijvoorbeeld door stijgende prijzen van brood in de supermarkt? Of voel je je vanuit gevoelens van universele solidariteit verbonden met mensen die je niet kent en op een hele andere plek in de wereld wonen?

De resultaten laten zien dat de persoonlijke betrokkenheid van Nederlanders min of meer gelijk is voor de vier verschillende voorgelegde problemen (zie figuur 2.1). Toch zijn er ook verschillen: men maakt zich het meeste zorgen over de stijgende voedselprijzen en de Griekse schulden crisis. Dit zijn waarschijnlijk niet toevallig de twee problemen met een sterk financiële component: de nadelige gevolgen van deze problemen worden direct in de eigen portemonnee gevoeld. Brood wordt duurder en de financiële stabiliteit van Europa (en daarmee wellicht ook de eigen baan en het eigen inkomen) is in gevaar. Zo wordt ver weg dus dichtbij.

Figuur 2.1 Persoonlijke betrokkenheid bij de vier problemen.

Het lijkt er dus op dat de Nederlandse bevolking zich inderdaad meer zorgen maakt over een probleem dat zich 'daar' afspeelt naarmate de nadelige effecten ervan ook 'hier' duidelijk zichtbaar worden. Hoewel het conflict in Syrië (bijvoorbeeld door een toename in vluchtelingen) en klimaatverandering (bijvoorbeeld door overstromingen) wel degelijk ook directe gevolgen kunnen hebben voor 'hier', zijn deze nadelige effecten nu nog te abstract en te ver weg. Hierdoor maakt men zich – vooralsnog – minder zorgen.

Orkaan Sandy schudt Amerika wakker

Dat concretisering en de personificatie van een mondiaal probleem van invloed is op de interpretatie van de ernst van de zaak, laat recent onderzoek onder de Amerikaanse bevolking zien. De zorgen om klimaatverandering ('global warming') onder Amerikanen is nog nooit zo groot geweest als nu. Volgens een poll uitgevoerd in november 2012 door onderzoeksbureau Rasmussen beschouwt 68% van de Amerikanen klimaatverandering als een serieus probleem (The Huffington Post, 2012). De verklaring voor deze toename in bezorgdheid kan volgens experts worden gezocht in de recente extreme weercondities in de VS die verwoestende effecten hadden. Niet alleen de natuur, ook de mens zelf was slachtoffer. Door recorddroogte in de zomer van 2012 mislukte de graanoogst en orkaan Sandy liet op 29 oktober 2012 een spoor van vernielingen na in New York. Deze rampen doen de bevolking inzien dat het negeren van klimaatverandering zeer schadelijk kan zijn. Volgens burgemeester Michael Bloomberg van New York dient orkaan Sandy voor velen daarmee als een 'wake-up call'.

2.1.1 Lokaal of mondiaal?

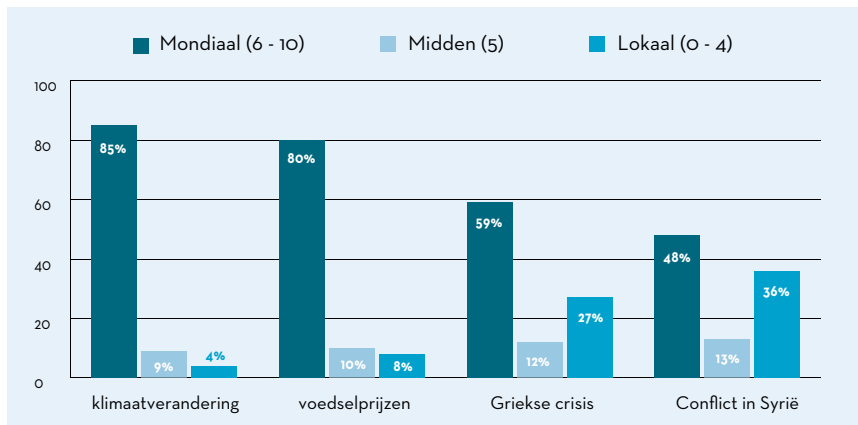
Hoewel de vier problemen allemaal zogenaamde mondiale publieke goederen vertegenwoordigen, is er wel degelijk verschil in de mate waarin men het voorlegde probleem ook daadwerkelijk als een grensoverschrijdend probleem ziet (zie figuur 2.2).

In het geval van klimaatverandering en stijgende voedselprijzen is men eensgezind: dit is volgens de Nederlandse bevolking een probleem dat de hele wereld raakt. Ook de genoemde oorzaken voor het ontstaan van het probleem zijn wijdverspreid en diffuus. Zowel consumenten, natuurlijke processen, de markt als (verkeerd) overheidsbeleid hebben volgens de Nederlandse bevolking schuld aan de stijgende voedselprijzen en klimaatverandering.

Voor de overige twee voorgelegde problemen ligt dit anders. Er is ten eerste veel meer overeenstemming over wie er schuldig is aan het ontstaan van deze problemen. De oorzaak ligt volgens de Nederlandse bevolking duidelijk lokaal. De ruime meerderheid is van mening dat de Syrische of Griekse bevolking en overheid verantwoordelijk is voor het ontstaan van de problemen. Slechts een kleine minderheid ziet deze problemen als gevolg van bredere mondiale ontwikkelingen, zoals de Arabische Lente of de internationale financiële crisis. Met name de Griekse bevolking wordt er persoonlijk op aangesproken dat de schulden crisis is ontstaan: ze hebben te lang op te grote voet geleefd.

Toch is er ook een andere opmerkelijke conclusie te trekken: een duidelijke lokale oorzaak impliceert niet direct dat het probleem ook als zodanig wordt ingeschaald. Ook voor het Syrische conflict en de Griekse schulden crisis geldt nog altijd dat een meerderheid het probleem ziet als een mondiaal probleem dat niet alleen de lokale bevolking raakt. Men realiseert zich dus wel degelijk dat ondanks een sterke lokalisering van de Griekse schulden crisis en het Syrische conflict, de gevolgen ervan verstrekender kunnen zijn.

Zoals gezien maakt men zich persoonlijk ook meer zorgen om de (meer lokaal georiënteerde) Griekse schulden crisis dan om (wereldwijd afspelende) klimaatverandering. Voor een gevoel van betrokkenheid of bezorgdheid lijkt de schuldvraag dus niet zo heel relevant. Solidariteit met het leed van anderen of de mogelijke (concrete!) gevolgen op het leven 'hier' zijn bepalend of men zich wel of niet zorgen maakt.

Figuur 2.2 Reikwijdte van het probleem op basis van score op schaal van 0 tot 10 (0 tot 4=lokaal; 5= midden; 6 tot 10=mondiaal)

2.1.2 Verschillende belangen?

Zoals gezien in Hoofdstuk 1 wordt de huidige internationale politieke arena gekenmerkt door verschillende spelers met verschillende belangen. Hoe zit dat met de Nederlandse bevolking onderling? Zijn er binnen Nederland verschillende groepen die een verschillend belang hechten aan deze vier problemen?

In het algemeen geldt dat hoger opgeleiden en ouderen zich meer zorgen maken over al deze vier problemen. Dit zijn de groepen die zich traditioneel vaak sociaal bewogen opstellen (Bekkers & Wiepking, 2011). Met name jongeren onder de 35 jaar lijken tamelijk onverschillig. Ze volgen veel minder vaak het nieuws en maken zich relatief weinig zorgen over al deze vier voorgelegde problemen.

Jongeren en mondiaal burgerschap

De conclusie dat jongeren zich minder zorgen maken over de vier voorgelegde problemen, bevestigt de algemene opvatting dat het maar slecht is gesteld met de maatschappelijke betrokkenheid van Nederlandse jongeren. Als we diverse journalisten en beleidsmakers moeten geloven, laten zij zich slechts leiden door egocentrisme, hedonisme en materialisme. Jezelf goed voelen is belangrijker dan goed doen. Om te zien hoe het nu echt is gesteld met deze veronderstelde zelfingenomenheid, vergeleek NCDO in oktober 2012 twee recente rapporten naar mondiaal burgerschap onder jongeren (12 tot 18 jaar) en onder volwassenen (18 jaar en ouder). Uit deze vergelijking blijkt dat jongeren zich in het algemeen inderdaad minder vaak gedragen als een mondiaal burger dan volwassenen (Boonstoppel, 2012). Dit verschil is echter niet groot. Ook worden zowel door jongeren als door volwassenen de drie principes van gelijkwaardigheid, gedeelde verantwoordelijkheid en wederzijdse afhankelijkheid breed gesteund. Hoewel de jongeren (en volwassenen!) zich nog bewuster zouden kunnen gedragen, geven deze publicaties dus geen directe aanleiding om ons zorgen maken over de inzet en betrokkenheid van de huidige generatie jongeren. Bovendien zijn er genoeg hoopvolle voorbeelden op te noemen die een heel ander beeld van de huidige generatie jongeren geven. Misschien is het zo dat de jongeren van nu internationale vraagstukken met een andere (meer positieve) blik benaderen. Zij zien vooral kansen op verbetering en ontwikkeling in plaats van enkel bedreigingen, getuige ook de vele initiatieven op gebied van sociaal ondernemerschap.

<http://www.ncdo.nl/artikel/mondiaal-burgerschap-jong-versus-oud>

Wanneer we de vier cases nader bekijken zijn er ook opmerkelijke verschillen te zien.

Conflict in Syrië

Bij het conflict in Syrië zijn het met name de ouderen en de protestanten die zich zorgen maken. Ook mensen met meer sociaal vertrouwen en een grotere afkeer van zelfredzaamheid (*'Iedereen moet voor zichzelf zorgen en voor zichzelf opkomen, dat hoeven anderen niet te doen'*) maken zich meer zorgen. Dit impliceert dat het conflict in Syrië (meer dan de overige problemen) met name raakt aan de gevoelens van universele solidariteit en verbondenheid. Vanuit hun bekommering om het welzijn van anderen (in dit geval de Syrische bevolking), maakt deze groep zich zorgen.

Stijgende voedselprijzen

Bij de voedselcrisis lijkt – zoals eerder opgemerkt – een heel andere motivatie een rol te spelen: hier zijn het juist de laagste inkomensgroepen (beneden modaal) die zich het meeste zorgen maken. Dit impliceert een duidelijk economisch motief: men maakt zich zorgen omdat de gevolgen van de stijgende voedselprijzen direct worden gevoeld in de eigen portemonnee. Aangezien voor de hogere inkomensgroepen de stijgende prijzen relatief een kleiner effect hebben op hun bestedingsruimte, maken zij zich daarom ook minder zorgen.

Interessant is dat de hogere inkomensgroepen zich juist meer zorgen gaan maken nadat er een korte situatieschets rondom het probleem is voorgelegd. Enkel het voorleggen van het probleem 'stijgende voedselprijzen' zonder uitleg is niet genoeg om gevoelens van bezorgdheid uit te lokken. Pas nadat er in de extra uitleg het bredere kader is geschetst, wordt er aanspraak gedaan op het solidariteitsgevoel van de hogere inkomensgroepen. Waar een financiële prikkel alleen niet voldoende is om zich zorgen te maken, is het leed van de gedupeerden in ontwikkelingslanden dat schijnbaar wel.

Griekse schulden crisis

Net als bij het conflict in Syrië geldt (hoewel in mindere mate) dat ook bij de crisis in Griekenland ouderen en religieuzen zich persoonlijk het meest zorgen maken. Daarnaast is er een andere – atypische – groep die zich zorgen maakt, namelijk de lager opgeleiden. Hun bezorgdheid kan vanuit het oogpunt van eigen belang worden verklaard door de verslechterde arbeidsmarktsituatie. Deze situatie is met name voor laagopgeleiden ongunstig. Door de Griekse schulden crisis en de daaruit voortvloeiende onzekere economische situatie in Europa komt hun

eigen baan dus in gevaar. Een mogelijke andere, meer sociale verklaring is dat zij zich verwant voelen met de Grieken die ook op straat zijn komen te staan.

Europese solidariteit in tijden van crisis

De financiële crisis en de gevolgen ervan zetten de interne solidariteit van Europa onder druk. Inwoners van de relatief rijke noordelijke landen willen niet langer dat 'hun' belastinggeld wordt gebruikt voor het afbetalen van schulden gemaakt door anderen. Ook in Nederland ontstond grote ophef rondom de vermeende gebroken verkiezingsbelofte van premier Rutte, nadat het IMF in november tot een nieuwe akkoord rondom de Griekse schuldencrisis was gekomen. Eerder had premier Rutte in verkiezingstijd beloofd geen geld meer aan Griekenland te geven.

In de Zuid Europese landen zijn ze echter zeer kritisch op de strenge eisen opgelegd door 'het Noorden'. Volgens het Europees verbond van vakbonden in Europa (EVV) is er door oneerlijke concurrentie en het ontbreken van een standaard Europees minimumloon een grote sociale en financiële tweedeling ontstaan in Europa, waarbij het Zuiden de grote verliezer is. Volgens de EVV kan de economische recessie alleen eindigen als de budgettaire verplichtingen opgelegd door Europese Commissie en het Internationaal Monetair Fonds (IMF) worden versoepeld en de onevenwichtigheden tussen Noord- en Zuid-Europa worden tegengegaan. Op 14 november 2012 organiseerde de EVV de Europese dag van Actie en Solidariteit. Na deze oproep van de internationale vakbondsorganisatie gingen miljoenen Zuid- Europeanen de straat op om te staken tegen de bezuinigingen en de strenge budgettaire verplichtingen. In Italië en Spanje liepen de demonstraties uit op gevechten met de politie. In de Noordelijke delen van Europa waren er ook protesten, maar op veel kleinere schaal.
<http://www.etuc.org/a/10446>

Klimaatverandering

Klimaatverandering als probleem lijkt te voldoen aan het klassieke postmaterialistische beeld (Inglehart, 2008). Hier zijn het met name de hoger opgeleiden en de Randstedelingen die zich het meest zorgen maken. Dit zijn de zogenaamde kosmopolieten die uitdrukking geven aan betrokkenheid bij kwaliteit van leven in brede zin, zoals duurzaamheid en zorg voor de natuur (zie voor meer uitleg hierover de Epiloog geschreven door Annick Hedlund – de Witt in dit rapport).

Al met al spelen er bij de verschillende problemen verschillende motieven voor verschillende groepen om zich al dan niet persoonlijk ongerust te maken. Men heeft verschillende prioriteiten over wat belangrijk is. Dit weerspiegelt in het klein de moeilijkheid om tot een gezamenlijke agenda te komen over welke zaken vragen om een gezamenlijke aanpak met dito investering. Duidelijk is in ieder geval dat een economisch motief groepen bereikt die traditioneel in minder mate vanuit een gevoel van verbondenheid en solidariteit betrokken zijn bij mondiale vraagstukken, zoals lager opgeleiden en lage inkomensgroepen.

2.2 Wie moet het oplossen?

De vraag is nu of de schaal van het probleem en de mate van betrokkenheid ook gevolgen heeft voor de aangedragen oplossingen. Hoeveel vertrouwen hebben de Nederlanders in traditionele samenwerkingsvormen? Vragen zij om een nieuwe aanpak, die tevens de fragmentatie en diversiteit van de huidige internationale orde weerspiegelt?

2.2.1 Internationale instituties

De autoriteit en geloofwaardigheid van bestaande traditionele internationale gouvernementele instituties als de NAVO en de VN staan zoals eerder genoemd onder druk. Naast een gebrek aan representativiteit, kan er vaak niet worden voldaan aan de hooggespannen verwachtingen.

Deze veronderstelde legitimiteitscrisis is niet direct af te leiden uit het vertrouwen dat de Nederlandse bevolking heeft in de VN en de Europese Unie: met een gemiddelde score van respectievelijke 5.6 en 5 op een schaal van 1 tot 10 is dit vertrouwen gemiddeld noemen. Dit lijkt misschien laag, maar wijkt niet af van het vertrouwen dat men heeft in overige instituties. Ter vergelijking: Nederlandse politici scoren het laagst (4.8) en de politie met een gemiddelde score van 6 het hoogst.

Van een vertrouwenscrisis *en sich* lijkt dus niet meteen sprake. Toch krijgen deze instituties een relatief bescheiden rol toegediend als het gaat om het oplossen van de vier voorgelegde mondiale problemen. Een kleine 10% ziet een rol weggelegd voor de VN bij het aanpakken van de stijgende voedselprijzen, en 8% denkt dat de VN de aangewezen partij is om klimaatverandering tegen te gaan. Ook de Europese Unie kan volgens een deel deze problemen oplossen: 9% denkt dat de EU het beste in staat is om stijgende voedselprijzen een halt toe te roepen. Slechts 2% ziet in de EU de oplossing om klimaatverandering tegen te gaan.

De EU krijgt een groter vertrouwen van de Nederlandse bevolking wat betreft het oplossen van de Griekse schulden crisis: 16% is van mening dat de EU de meest geschikte partij is om deze crisis op te lossen. Het IMF speelt volgens 8% een sleutelrol in deze crisis. Een kleine 1% denkt dat de VN in staat is de Griekse schulden crisis op te lossen.

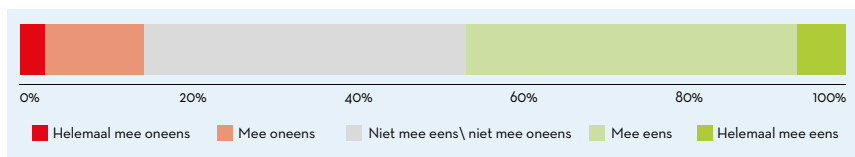
Volgens 14% zou de VN het conflict in Syrië moeten bestieren. Voor de beoogde oplossing van dit conflict is volgens de Nederlandse bevolking een speciale rol weggelegd voor de Arabische Liga, een organisatie van 22 Arabische landen die de gemeenschappelijke belangen van de lidstaten behartigt. Volgens 14% is deze organisatie het beste in staat om het conflict in Syrië te beëindigen. Dit duidt op een voorkeur voor een meer regionale invulling van internationale samenwerking.

Samenvattend is er dus niet zozeer een gebrek aan vertrouwen in internationale instituties in het algemeen, maar eerder een tekort aan vertrouwen in het oplossend vermogen. Van alle voorgelegde problemen is volgens de Nederlandse bevolking een internationaal optreden in georganiseerd samenwerkingsverband (via bijvoorbeeld de NAVO of de VN) het meest relevant bij het oplossen van de Griekse crisis en het Syrische conflict. Deze instituties zijn er volgens de Nederlandse bevolking dus niet alleen voor wijdverspreide en zeer diffuse problemen, maar ook voor specifiek contextafhankelijke problemen (zowel in schaal als in oorzaak). Hierbij moet worden opgemerkt dat ook voor deze twee problemen de toegewezen rol in vergelijking met andere actoren nog steeds relatief klein is.

2.2.2 Overheid

Het zijn niet zozeer de samenwerkingsverbanden tussen overheden vastgelegd in officiële instituties, maar de nationale overheden zelf die volgens de Nederlandse bevolking de problemen het beste kunnen oplossen. Op basis van het aantal keer dat overheden worden aangewezen als meest geschikte partij, kan er worden geconcludeerd dat er in het algemeen een groot vertrouwen is in oplossend vermogen van overheden.

Dit vertrouwen wordt ondersteund door het feit dat bijna de helft (46%) het ermee eens is dat overheden de ruimte zouden moeten krijgen om strenge regels en wetten door te voeren om mondiale problemen op te lossen (zie figuur 2.3).

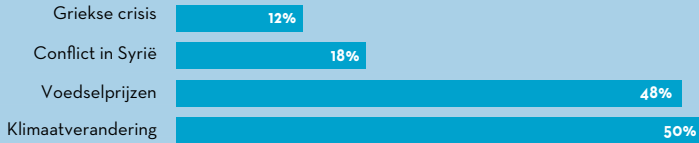
Figuur 2.3 “Om mondiale problemen op te lossen moeten overheden de ruimte krijgen strenge regels en wetten door te voeren”.

Er is een duidelijk onderscheid te maken of de verantwoordelijkheid bij alleen de lokale overheid of ook bij overheden van andere landen wordt gelegd. Deze laatste optie impliceert gedeelde verantwoordelijkheid. De resultaten laten zien dat hoe groter de reikwijdte is (dus hoe ‘mondialer’ het probleem), hoe meer diffuus ook de verantwoordelijkheid voor de oplossing. Waar in het geval van het Syrische conflict (22%) en met name de Griekse crisis (33%) vooral de inzet van de nationale overheid alleen als doorslaggevend wordt gezien om tot een oplossing te komen, vragen de meer mondiale problemen van klimaatverandering en stijgende voedselprijzen inzet van overheden wereldwijd. In het geval van klimaatverandering vindt 33% juist dat internationale overheden het beste in staat zijn om het probleem op te lossen, voor het tegengaan van verder stijgende voedselprijzen is dat zelfs 37%.

Naast reikwijdte van het probleem, is er ook een duidelijke relatie te leggen tussen de schuldvraag en de meest gepaste oplossing. Zoals gezien hebben de Griekse crisis en het conflict in Syrië volgens de Nederlandse bevolking een duidelijk lokale oorzaak: de bevolking en regering zijn zelf schuldig aan het ontstaan ervan. Hier geldt een redenatie als ‘de vervuiler betaalt’: ze hebben het zelf veroorzaakt, dus moeten ze het ook zelf oplossen. Slechts 4% vindt dat overheden tezamen het beste de Griekse crisis kunnen oplossen, en 7% denkt dat dit bij het Syrische conflict de beste oplossing is.

Wat is de rol van de Nederlandse overheid?

Er is ook specifiek gekeken naar de gewenste rol van de Nederlandse overheid in het bijdragen aan het oplossen van de vier problemen¹.

Figuur 2.4 Nederlandse overheid moet probleem helpen oplossen ('(helemaal) mee eens').

Ook hier is er een duidelijke relatie te zien tussen inzet van Nederlandse overheid en de schaal van probleem: hoe groter de reikwijdte, hoe meer inzet er van de Nederlandse overheid wordt gewenst. Dit lijkt logisch omdat volgens de definitie een mondiaal probleem een probleem is dat de hele wereld aangaat en dus ook Nederland. Dat Nederland ook actief een rol zou moeten spelen in het oplossen ervan, lijkt daarmee een vanzelfsprekendheid.

Toch is dit in het licht van de eerdere besproken resultaten niet alleen maar logisch. Je zou kunnen verwachten dat men actie verwacht van de Nederlandse overheid in zaken die men het meeste vreest. Zoals gezien maakt men zich echter het minst zorgen over klimaatverandering, terwijl daar wel de grootste inzet van de Nederlandse overheid wordt verwacht.

Een mogelijke verklaring hiervoor is een verschil in de vraagstelling. Voor Griekenland en Syrië is er geformuleerd in termen van respectievelijk geld (nogmaals een lening verstrekken aan Griekenland) en in mankracht (meedoen aan een vredesmissie). Bij klimaat en voedselprijzen is enkel gevraagd of Nederlandse overheid zijn beleid zou moeten aanpassen. Wanneer er concreet een beroep wordt gedaan op de persoonlijke inzet (bijvoorbeeld door het sturen van 'onze jongens' naar een oorlogsgebied) is men dus terughoudender dan wanneer er enkel in abstracte termen wordt gesproken.

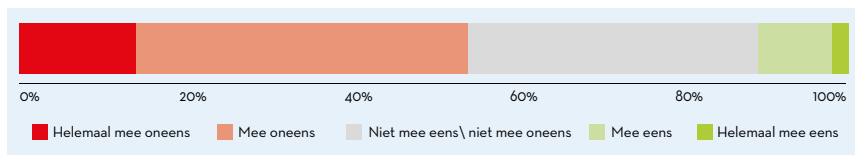
Een andere voor de hand liggende verklaring is bij wie de schuld van het ontstaan van het probleem wordt gelegd, zoals boven reeds beschreven. Een lokale oorzaak vraagt volgens de Nederlandse bevolking om een lokale oplossing, ook al maakt men zich ook hier zorgen om het probleem.

¹ De specifieke formulering verschilt per probleem, en is na te lezen in de hoofdstukken 3 tot en met 6.

2.2.3 Bedrijfsleven

Ook de private sector bemoeit zich zoals gezien steeds vaker met internationale politieke processen. Door de Nederlandse overheid wordt het bedrijfsleven als belangrijke partner gezien in internationale samenwerking. Volgens de Nederlandse bevolking spelen producenten of bedrijven echter een bescheiden rol in het oplossen van wereldwijde problemen. In het geval van de voedselcrisis is 7% van de Nederlanders van mening dat producenten het beste in staat zijn om verder stijgende voedselprijzen tegen te gaan. In het geval van klimaatverandering kunnen bedrijven en producenten volgens 8% een beslissende rol spelen.

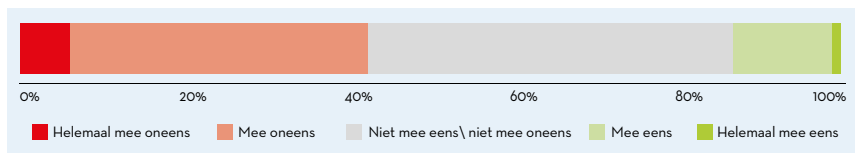
In het algemeen heeft men verder weinig vertrouwen dat wereldproblemen vanzelf zullen worden opgelost door marktwerking (zie figuur 2.5). Slechts 11% is het (helemaal) eens met de stelling dat door bijvoorbeeld het aanboren van nieuwe grondstoffen mondiale problemen als klimaatverandering kunnen worden gekeerd. Meer dan de helft vindt dit niet.

Figuur 2.5 “Mondiale problemen zullen vanzelf opgelost worden door marktwerking, bijvoorbeeld doordat de olieprijs stijgt of nieuwe grondstoffen aanbevoerd kunnen worden”.

2.2.4 Wetenschap/techniek

Net als een laag vertrouwen in marktwerking, hebben ook maar weinig Nederlanders er vertrouwen in dat door ontwikkelingen in de wetenschap en technologie mondiale problemen vanzelf opgelost kunnen worden. Slechts 12% is het eens met deze stelling (zie figuur 2.6).

Figuur 2.6 “Door de ontwikkeling van wetenschap en technologie zullen mondiale problemen vanzelf opgelost worden”.

Ook wordt de wetenschap niet vaak genoemd als aandrager van de oplossing voor wereldwijde problemen. Een kleine 9% is van mening dat wetenschappers het beste in staat is om klimaatverandering tegen te gaan.

2.2.5 Samenvatting

Samenvattend is er verdeeldheid over welke partij de problemen het beste kan oplossen. Verschillende spelers krijgen het vertrouwen. Ook worden er vaak combinaties van meerdere partijen genoemd. Deze opstelling weerspiegelt de huidige fragmentatie en complexiteit in het internationale politieke veld. Wel heeft men een voorkeur voor de meer traditionele spelers. Overheden worden het vaakst aangewezen als partij die het probleem zou moeten oplossen. Instituties zoals de VN en de EU spelen een meer bescheiden rol. Relatief nieuwe spelers, zoals bedrijven, worden niet vaak genoemd. Bovendien heeft men ook weinig vertrouwen dat problemen zich vanzelf oplossen door bijvoorbeeld ontwikkelingen in de techniek of vrije marktwerking. Traditioneel door (inter) nationale overheden gereguleerd mondiaal beleid blijft volgens de Nederlandse bevolking dus vooralsnog noodzakelijk en onmisbaar om mondiale problemen aan te pakken.

2.3 Persoonlijke verantwoordelijkheid

Tot nu toe is er gewezen op de verantwoordelijkheid van diverse externe (politieke) spelers. Maar hoe zit het eigenlijk met het verantwoordelijkheidsgevoel en de inzet van de burgers zelf?

Niet alleen gerichte gezamenlijke actie en internationale samenwerking zijn nodig om internationale publieke goederen te kunnen waarborgen voor alle wereldbewoners. Hier ligt ook een belangrijke verbinding met de inspanningen van burgers zelf. Stijgende voedsel- en grondstoffenprijzen, schaarste en milieudegradatie hangen nauw samen met de levensstijl van consumenten en de snelle bevolkingsgroei. Dat geldt ook voor Nederlanders: als alle wereldbewoners op dezelfde wijze zouden consumeren als de gemiddelde Nederlander, zou er 3,5 aarde nodig zijn (WNF, 2012).

Doordat politieke internationale organisaties en verdragen tekort schieten om mondiale problemen effectief aan te pakken, lijkt mondiaal burgerschap bovendien van toenemend belang.

De helft van de Nederlandse bevolking is het er over eens dat wij, 'de mensheid', allemaal verantwoordelijk zijn voor het ontstaan van klimaatverandering. Echter, dit betekent niet dat men ook automatisch vindt dat diezelfde consumenten het beste in staat zijn om klimaatverandering tegen te gaan, bijvoorbeeld door middel van het aanpassen van het consumptiegedrag.

Degenen die consumenten als schuldige zien noemen wel vaker dan de overige respondenten ook de consument als hoofdverantwoordelijke voor het tegengaan van klimaatverandering (17% om 7%). Maar ook deze groep vertrouwt nog altijd het meest op de inzet van de overheid. Van alle respondenten die klimaatverandering hoofdzakelijk wijten aan het gedrag van mensen, vindt 38% dat (inter)nationale overheden het beste instaat zijn om klimaatverandering een halt toe te roepen.

Invloed van de burger op de overheid

Een overheid kan – anders dan privépersonen – een (gedrags)verandering op grote schaal afdwingen door middel van het opstellen van regels. In dit machtsmiddel zit dan ook een groot deel van het oplossend vermogen van overheden. Ook burgers kunnen echter de druk op de overheid opvoeren, zoals een initiatief van duurzaamheidsorganisatie Urgenda hoopt te laten zien. In november 2012 introduceerde deze organisatie het 'crowdpleiten'. Via een speciaal ontworpen site kunnen mensen met eigen kennis en ideeën actief bijdragen aan een dagvaarding gericht aan de Staat. Met deze dagvaarding wil Urgenda de Nederlandse overheid via de rechter dwingen om versneld actie te ondernemen om klimaatverandering tegen te gaan. In afwachting van de reactie van de overheid op deze brief, roept Urgenda ondertussen iedere Nederlandse burger op om bij te dragen aan de rechtszaak door met het juridische team mee te denken. Volgens Marjan Minnesma, directeur bij Urgenda, is het realiseren van een duurzame samenleving te belangrijk om alleen aan politici over te laten. www.wijwillenactie.nl

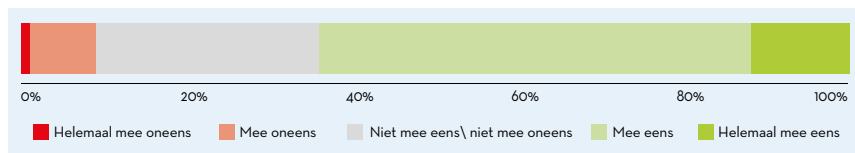
Ook speelt volgens de Nederlandse bevolking 'de mens' slechts een marginale rol in het ontstaan en oplossen van de stijgende voedselprijzen. Volgens 17% kunnen de stijgende voedselprijzen worden verklaard door het gedrag van consumenten of het groeien van de wereldbevolking in het algemeen. Slechts 2% is van mening dat consumenten ook van alle partijen het beste in staat zijn een verdere stijging van de prijzen tegen te gaan.

Ondanks dat een deel van de Nederlandse bevolking dus meent dat de mensheid wel degelijk heeft bijgedragen in het laten ontstaan van deze twee wereldproblemen, is er maar weinig vertrouwen in het effect dat gedragsverandering alleen kan hebben in het oplossen ervan. Zoals eerder geconstateerd, blijven andere, door overheden gereguleerde oplossingen volgens de Nederlandse bevolking dus noodzakelijk om deze problemen een halt toe te roepen.

2.3.1 Aanpassen eigen gedrag

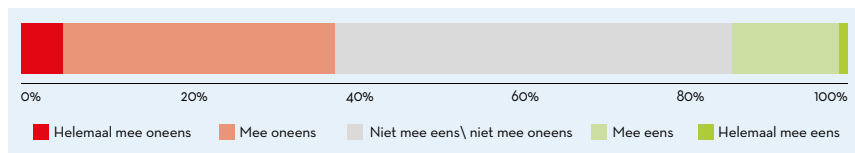
Een lage mate van vertrouwen in effectiviteit van het eigen gedrag komt overeen met het beeld dat ontstaat wanneer we kijken naar opvattingen over de eigen verantwoordelijkheid.

Er is de respondenten een aantal stellingen voorgelegd die het verantwoordelijkheidsgevoel voor mondiale problemen meten. Hieruit blijkt nogmaals dat men in het algemeen zich wél verantwoordelijk voelt voor het ontstaan van mondiale problemen, maar dat men niet meteen ook daadwerkelijk zijn eigen gedrag wilt aanpassen om deze problemen op te lossen.

Figuur 2.7 “Om de mondiale problemen op te lossen zullen we onze levensstijl aan moeten passen”.

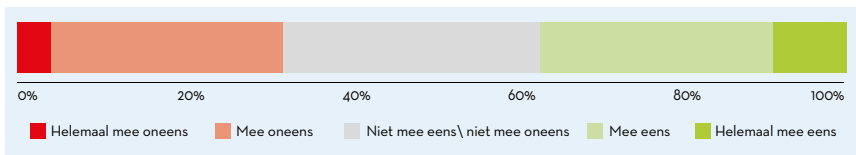
Terwijl de meerderheid ervan overtuigd is dat we onze levensstijl aan moeten passen om mondiale problemen op te lossen (zie figuur 2.7), is een veel kleiner deel (40%) ook daadwerkelijk bereid dingen te laten die slecht zijn voor de wereld (zie figuur 2.8).

Figuur 2.8 “Dingen die ik leuk vind, maar slecht zijn voor de wereld, wil ik blijven doen”.

Het lijkt dat hoe abstracter de stelling is geformuleerd ('we', 'onze levensstijl'), hoe meer men de noodzaak van gedragsverandering voor het oplossen van

mondiale problemen erkent. Wanneer de stelling echter concreet betrekking heeft op de persoon zelf (*‘ik’*, *‘mijn eigen gedrag’*) is men veel terughoudender. Er is bovendien relatief weinig vertrouwen dat verandering van het eigen gedrag invloed heeft op het oplossen van mondiale problemen. Een derde is (helemaal) oneens met de stelling *“Ik denk dat het veranderen van mijn eigen gedrag nauwelijks een bijdrage levert aan het oplossen van de mondiale problemen”* (zie figuur 2.9). Dit gebrek aan vertrouwen in invloed kan wellicht verklaren waarom men in het algemeen de verantwoordelijkheid voor het oplossen van problemen op de overheid afschuift.

Figuur 2.9 “Ik denk dat het veranderen van mijn eigen gedrag nauwelijks een bijdrage levert aan het oplossen van de mondiale problemen”.

Het besef van een gedeelde verantwoordelijkheid voor ontstaan van mondiale problemen als klimaatverandering is dus relatief groot. Echter, de gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen ervan, en de overtuiging dat het *persoonlijke* gedrag ook een cruciale rol hierin speelt, is veel kleiner. Dit heeft voor een deel te maken met een gebrek aan vertrouwen dat de eigen bijdrage ook effect heeft.

Dit komt overeen met de conclusie die het SCP trekt in haar onderzoek naar de inzet en eigen verantwoordelijk van burgers. Uit dit onderzoek blijkt dat de bereidheid tot het nemen van verantwoordelijkheid afneemt wanneer de eigen bijdrage concreet wordt. Om te willen bijdragen, moeten mensen het gevoel hebben dat wat van hen verwacht wordt ook binnen hun vermogens ligt, en dat een eigen bijdrage ook onvermijdelijk of zinvol is (SCP, 2012: 313).

Dit hoofdstuk gaf een overzicht van de gezamenlijke uitkomsten en gevonden verbanden. In de volgende hoofdstukken worden de vier problemen afzonderlijk beschreven. Het rapport sluit af met een Epiloog over de toekomst van mondiaal burgerschap, geschreven door Annick Hedlund – de Witt.

HOOFDSTUK 3

PROBLEEM 1: HET SYRISCHE CONFLICT

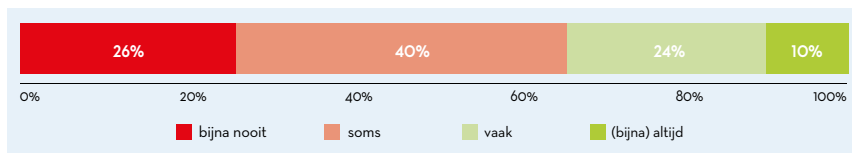
Syrië is sinds maart 2011 in de greep van het geweld tussen het regeringsleger van president Bashar al-Assad en diverse groeperingen opstandelingen. De crisis bevindt zich eind 2012 nog altijd in een zeer kritieke fase die steeds meer slachtoffers eist. Ruim anderhalf miljoen mensen zijn op de vlucht voor het geweld in Syrië. Honderdduizenden zijn het land ontvlucht, en met name de directe buurlanden Turkije en Jordanie hebben grote moeite deze golf vluchtelingen op te vangen.

Het conflict in Syrië werd ingeluid door een reeks protesten in maart 2011. Geïnspireerd door opstanden in de regio (de 'Arabische Lente') gaan honderden burgers in de grote steden van Syrië de straat op. Het regime van president Bashar al-Assad grijpt hard in. Politieagenten schieten met scherp op burgers en er vallen tientallen doden: het conflict is geboren. De opstand in Syrië heeft een sterk sektarisch karakter. Waar de regering en het leger voornamelijk bestaan uit sjiietische alevieten, zijn de opstandelingen voornamelijk soennitische moslims. Onderling zijn de opstandelingen echter ook ernstig versplinterd. Het Vrije Syrische Leger en de Syrische Nationale Raad zijn slechts twee van de vele groeperingen die zeggen het Syrische volk te vertegenwoordigen. Onderlinge coördinatie tussen deze groepen is er nauwelijks, wat een effectieve onderhandeling onmogelijk maakt (PDC, 2012a).

De internationale gemeenschap keurt het geweld gebruikt door het regeringsleger vanaf het begin ten zeerste af, maar de VN Veiligheidsraad weet desondanks niet tot een eensgezind standpunt te komen. Er spelen onderling verschillende geopolitieke belangen. Zo vrezen China en Rusland dat een sterke opstelling van de raad tegen Syrië zal resulteren in een militaire interventie (ibid). Eind maart 2012 weet VN-onderhandelaar en speciaal gezant Kofi Annan president Assad ervan te overtuigen om in te stemmen met een zespuntenplan om het geweld te beteugelen. Zowel het leger als de opstandelingen houden zich echter niet aan de wapenstilstand en gaan door met beschietingen. In augustus 2012 stapt Annan op als VN-gezant voor Syrië. Zijn opvolger is voormalig minister van Buitenlandse Zaken van Algerije Lakhdar Brahimi, eerdere VN-gezant in Afghanistan en Irak.

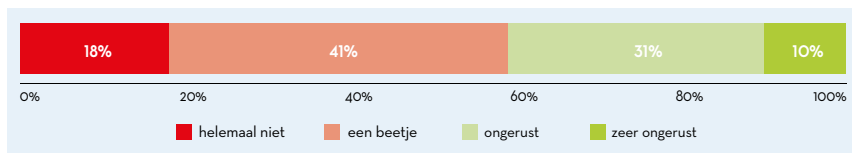
3.1 Persoonlijke betrokkenheid

Nederlanders houden zich tamelijk goed op de hoogte van het conflict in Syrië. Driekwart volgt het nieuws rondom het conflict, waarvan de meerderheid soms. Een derde volgt vaak of altijd het nieuws rondom het conflict. Een kwart zegt nooit het nieuws rondom de het Syrische conflict te volgen.

Figuur 3.1 In hoeverre volgt u het nieuws over het conflict in Syrië?

Men maakt zich zorgen over de situatie in Syrië. Na een korte uitleg over de huidige situatie rondom het conflict in Syrië, zegt de overgrote meerderheid zich persoonlijk ongerust te maken over de oorlog². Van hen zijn de meeste een beetje ongerust (42%), terwijl 10% zegt zich ernstige zorgen te maken. Een vijfde (17%) maakt zich helemaal niet ongerust over de situatie.

Figuur 3.2 In hoeverre maakt u zich persoonlijke ongerust over de situatie in Syrië?

“Wie hier verantwoordelijk voor is weet ik niet precies, maak me zorgen over alle mensen.”

3.2 Oorzaak

Het Syrische conflict heeft volgens de respondenten een duidelijke lokale oorzaak. Door het merendeel (49%) wordt President Assad en zijn gehele regime verantwoordelijk gehouden voor het ontstaan van het conflict.

“Het regime in het land. Jarenlange onderdrukking, geen democratie, dat is niet meer van deze tijd.”

² Er is de respondenten eerst zonder uitleg van het probleem gevraagd of ze zich zorgen maken. Hierna is de vraag nogmaals gesteld nadat er een korte schets van de situatie is voorgelegd. De gehele vragenlijst is na te lezen op www.ncdo.nl

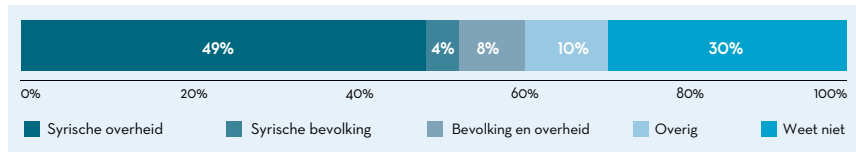
“De mensen die in de regering zitten trekken teveel macht naar zich toe en zijn te streng voor de bevolking. Dat accepteert de bevolking niet meer. Zij willen leven in een vrij land.”

Een kleiner deel houdt de bevolking zelf (4%) of een combinatie van zowel diverse groeperingen van opstandelingen als de politieke leiders (8%) verantwoordelijk.

Door 10% worden overige oorzaken genoemd, die vaak een combinatie van factoren weerspiegelen.

“De verschillende etnische groepen binnen Syrië, de buurlanden van Syrië, de Arabische lente, en wellicht hadden de VN kunnen ingrijpen voordat het zo ver uit de hand liep.”

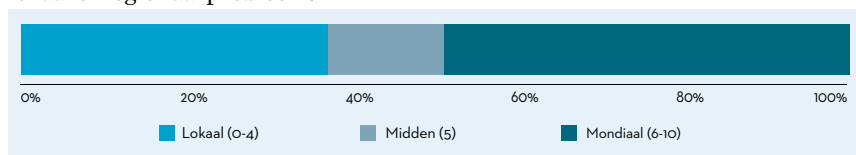
De islam of religieuze groeperingen in het algemeen wordt door 4% specifiek genoemd wordt als oorzaak. Een opvallend groot deel (30%) van alle respondenten kan of wil geen oorzaak benoemen.

Figuur 3.3 Wie is volgens u verantwoordelijk voor het ontstaan van het conflict in Syrië?

3.3 Reikwijdte van het probleem

Hoewel de oorzaak rondom het Syrische conflict volgens de Nederlanders dus duidelijk lokaal ligt met als grootste schuld het dictatoriale regime van president Assad, ziet men het conflict niet als een probleem dat alleen het land of de regio aangaat. Het conflict in Syrië raakt volgens bijna de helft van de respondenten de gehele wereld. Een significant kleiner deel (36%) beschouwt het conflict als een lokaal of regionaal probleem.

Figuur 3.4 In hoeverre ziet u het conflict in Syrië als een lokaal probleem of mondiaal probleem?

3.4 Oplossing

Er is verdeeldheid over wie het beste in staat is het conflict in Syrië op te lossen. Ondanks het feit dat het merendeel het conflict in Syrië als een probleem ziet dat de hele wereld aangaat, vindt men niet automatisch ook dat internationale samenwerkingsverbanden het conflict ook zouden moeten oplossen.

Een derde (29%) vindt dat internationale gouvernementele organisaties zoals de VN of internationale coalities tussen landen het beste in staat zijn om het conflict in Syrië te beëindigen.

“Rusland en China dienen hun steun aan Assad te beëindigen en samen met de andere UN-leden een strenge veroordeling over Assad uitspreken en daaraan vergaande consequenties verbinden.”

Een iets groter deel (34%) vindt echter nog altijd dat de bevolking of de politieke leiders in Syrië zelf het conflict zouden moeten oplossen.

“Syrië zelf. Niet teveel mee bemoeien anders word het dadelijk een Europees probleem.”

“De bevolking en de politieke leiders zullen het op moeten lossen.”

Een regionale oplossing in de vorm van interventie door de Arabische Liga krijgt van 14% het meeste vertrouwen.

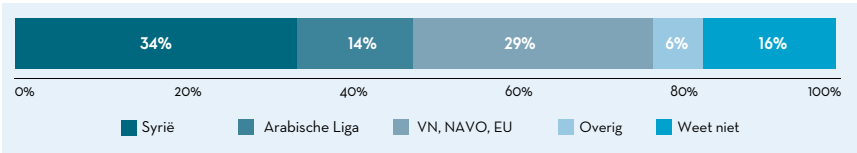
“Eigenlijk zou hier de Arabische liga hier meer verantwoordelijk in moeten nemen en de starre houdingen van Rusland en China zal moeten veranderen.”

Een zesde (16%) van de ondervraagden weet geen oplossing te noemen, en 6% heeft een oplossing die niet binnen een van de voorgaande categorie onder te brengen is.

“Een samenspel, losse spelers kunnen het waarschijnlijk niet. De VS of de NAVO hebben misschien de middelen om iets te ondernemen, maar zonder draagvlak waarvoor lokale spelers essentieel zijn is dat geen optie.”

Een eventuele bijdrage van Nederland aan de oplossing van dit conflict is niet populair : slechts 17% van de ondervraagden is het eens met de stelling dat

Nederland zou moeten meedoen aan een eventuele internationale vredesmissie in Syrië.

Figuur 3.5 Wie is volgens u het beste in staat om het conflict in Syrië te beëindigen?

3.5 Samenvatting

Het conflict in Syrië heeft volgens de Nederlandse bevolking een duidelijke lokale oorzaak. Toch ziet men het conflict als een probleem dat niet alleen de lokale bevolking of regio aangaat, maar dat de hele wereld raakt. Ook maakt men zich persoonlijk ongerust over de situatie in Syrië. Wanneer er echter een oplossing moet worden gevonden, heeft men meer vertrouwen in een lokale of regionale aanpak, dan in internationale samenwerking. Betrokkenheid bij de situatie in Syrië leidt dus niet automatisch tot een gevoel van gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van dit conflict.

“Assad en zijn kompanen zijn verantwoordelijk voor het ontstaan, de rest van de wereld is verantwoordelijk voor het voortbestaan.”

HOOFDSTUK 4

PROBLEEM 2: STIJGENDE VOEDSELPRIJZEN

De prijzen van voedingsstoffen zoals suiker, maïs, tarwe en rijst stegen in 2012 naar recordhoogte. In juli 2012 steeg de voedselprijs wereldwijd zelfs met 10 procent in één maand. De Wereldbank waarschuwt dat de fluctuering in de prijs ook de komende tijd zullen aanhouden en dat duur voedsel de nieuwe norm lijkt te worden (Wereldbank, 2012).

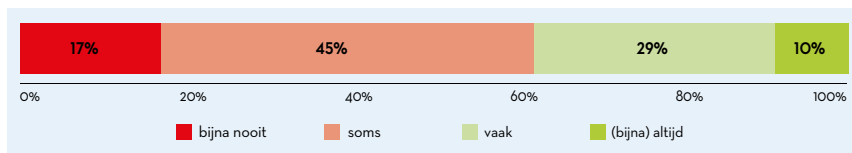
De stijgende prijzen zijn het gevolg van een toename in vraag in combinatie met een afname in het aanbod. Met name in opkomende landen als China en India, maar ook in landen als Brazilië en Rusland, neemt de vraag naar voedsel toe. Door de aandacht voor klimaatverandering is ook de vraag naar voedingsstoffen die als brandstof kunnen dienen (zoals maïs en soja) de afgelopen jaren sterk gestegen (PDC, 2012b). Ook klimaatveranderingen zelf hebben deel aan de prijsstijging. Door perioden van droogte en extreem weer mislukken de oogsten, waardoor het aanbod afneemt en de prijzen stijgen. Speculanten spelen vervolgens in op deze schaarste door op grote schaal voedsel op te kopen en op te slaan, om later weer tegen een hogere prijs door te verkopen.

De Wereldbank maakt zich grote zorgen over de gevolgen van de prijsstijging van basisvoedsel op armoede. De allerarmsten in de wereld besteden minstens de helft van hun inkomen aan voedsel, waardoor de prijsstijgingen vaak letterlijk levensbedreigend zijn. Kinderen worden van school gehaald om kosten te besparen. De hoge voedselprijzen kunnen ook lijden tot sociale onrust, zoals protesten in Afrika en Azië in 2008 al hebben laten zien. Ook burgers in Westerse landen ervaren de gevolgen: producten zoals brood worden duurder.

De druk op de internationale politiek neemt toe om tot een structurele oplossing te komen. Verschillende partijen staan met hun visie tegenover elkaar over wat de beste oplossing is. Volgens sommige partijen – waaronder de Wereldbank – moet het landbouwbeleid en het beleid met betrekking tot biobrandstoffen worden hervormd om de prijsstijging tegen te gaan. Met name Europese landen staan echter niet te juichen om hun sterk beschermde landbouw te hervormen.

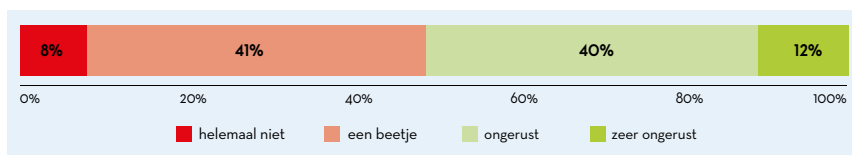
4.1 Persoonlijke betrokkenheid

Nieuws over de stijgende voedselprijzen wordt door 39% (bijna) altijd of vaak gevolgd. Bijna de helft doet dit soms, en 17% zegt nooit het nieuws over de stijgende voedselprijzen te volgen.

Figuur 4.1 In hoeverre volgt u het nieuws rondom de stijgende voedselprijzen?

Na een korte uitleg over de situatie en de mogelijke gevolgen wereldwijd zegt 52% zich (zeer) ongerust te maken over de stijgende prijzen. Een klein deel maakt zich helemaal geen zorgen, terwijl 40% zich een beetje ongerust maakt.

Figuur 4.2 In hoeverre maakt u zich persoonlijke ongerust over de stijgende voedselprijzen?

4.2 Oorzaak

Er is grote verdeeldheid over wie er schuldig is aan dit probleem. Volgens de Nederlandse bevolking zijn meerdere partijen verantwoordelijk voor het stijgen van de voedselprijzen. Zowel consumenten zelf, als overheden en producenten hebben schuld. Ook speculanten krijgen vaak de schuld toegewezen. Een derde heeft echter geen idee over wie er schuldig is aan het stijgen van de voedselprijzen.

Het consumptiepatroon van burgers wordt door 17% procent als oorzaak genoemd. Daaronder valt ook de wereldwijde bevolkingsgroei in het algemeen en de daarmee samenhangende toenemende vraag naar voedsel zoals tarwe en maïs. Volgens de respondenten overstijgt de vraag simpelweg het aanbod, waardoor leverancier hun prijzen kunnen verhogen.

“De wereldwijde schaarste door bevolkingsgroei, waarbij het “verkeerd” omgaan met voorraden leidt tot het onnodig vernietigen van voedsel.”

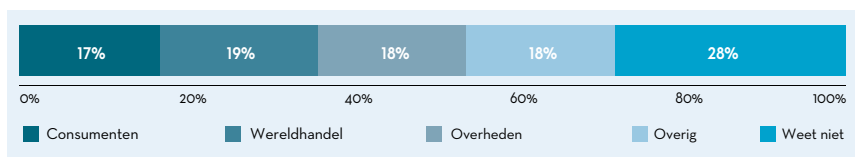
Volgens een deel (19%) maakt de markt (waaronder tussenhandel, speculanten, producenten maar ook boeren) misbruik van deze situatie. Door oneerlijke en suboptimale verdeling van de hoeveelheden graan en maïs houden zij de prijzen kunstmatig hoog.

“De wereldhandel: het ene land heeft teveel graan en het andere land te weinig, men moet alles beter verdelen.”

Anderen (18%) zien de (inter)nationale overheden als schuldige, als gevolg van onnodig hoge btw-tarieven en invoerrechten op voedsel en een inefficiënt landbouwbeleid.

Een aanzienlijk deel (18%) meent dat er geen schuldige is aan te wijzen in de vorm van personen of instituties. Zij denken dat de voedselcrisis wordt veroorzaakt worden door natuurlijke processen waar de mens geen invloed op kan uitoefenen.

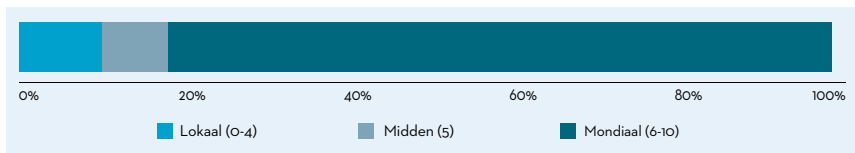
“Niemand is schuldig, dit zijn omstandigheden die veroorzaakt worden door de natuur of door omstandigheden waar we nauwelijks iets aan kunnen doen.”

Figuur 4.3 Wie is er volgens u verantwoordelijk voor de stijgende voedselprijzen?

4.3 Schaal probleem

De stijgende voedselprijzen zijn volgens de Nederlander zonder twijfel een probleem dat de gehele wereldbevolking raakt. Zowel de lokale boeren ‘daar’, als de westerse consument ‘hier’ ervaart volgens de Nederlandse burger dus de nadelen van deze prijsstijging.

figuur 4.4 In hoeverre ziet u de stijgende voedselprijzen als een lokaal of mondiaal probleem?

“Er is niet een verantwoordelijke: het is een wereldwijd probleem met wereldwijde oorzaken.”

4.4 Oplossing

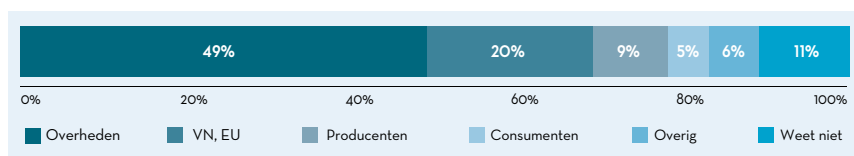
Waar er nog grote verdeeldheid bestaat in het benoemen van een verantwoordelijke partij, is er opmerkelijk meer eenduidigheid over wie het beste in staat is om de stijgende prijzen een halt toe te roepen. Bijna de helft van de Nederlanders vindt dat overheden hiertoe het beste in staat zijn. Dit zou moeten gebeuren door bijvoorbeeld het verlagen van belastingen of het aanpassen van het landbouwbeleid. Ook van de Nederlandse overheid in het bijzonder wordt verwacht dat zij zich inzet tegen de stijgende voedselprijzen krijgt. Op de vraag of Nederland zijn landbouwbeleid moet aanpassen om de stijging van de voedselprijzen aan te pakken, antwoordt bijna de helft (48%) instemmend.

“Alle overheden: nationaal en internationaal, maar dan wel op een manier dat men er niet onderuit kan. Strengere sancties en straffen voor overtreders.”

Niet alleen (inter)nationale overheden, ook bestaande internationale instituties krijgen een rol toebedeeld: een vijfde vindt dat instellingen als de EU en de VN het beste in staat zijn de stijging van de prijzen te keren. Dit reflecteert dat de stijgende voedselprijzen een mondiaal probleem zijn die grensoverschrijdende oplossingen en samenwerking tussen meerdere partijen vragen.

“Voedsel zou door de VN gereguleerd moeten worden en eerlijk verdeeld voor een redelijke prijs, zodat er geen miljarden dollars in zakken verdwijnen waar al miljarden in zit.”

Opmerkelijk is dat hoewel de consument met zijn consumptiepatroon door een vijfde als schuldige wordt aangewezen, er maar weinig ervan overtuigd zijn dat consumenten ook het beste in staat zijn om de crisis op te lossen. Men ziet zich dus wel ten dele verantwoordelijk voor het ontstaan van de voedselcrisis, maar in veel mindere mate als onderdeel van de oplossing.

Figuur 4.5 Wie is volgens u het beste in staat om de stijgende voedselprijzen aan te pakken?

4.5 Samenvatting

De stijgende voedselprijzen leiden tot bezorgdheid onder de Nederlandse bevolking; meer dan de helft zegt zich persoonlijk (zeer) ongerust te maken over dit probleem. Er is onderling wel grote verdeeldheid over wie of wat het probleem van de stijgende voedselprijzen te verwijten valt: zowel overheden, consumenten als producenten hebben volgens de Nederlandse overheid schuld hieraan. Dit bevestigt de opvatting dat het stijgen van de voedselprijzen een mondiaal probleem is waarvan de oorzaken en effecten diffuus en grensoverschrijdend zijn.

Er is wel meer eenduidigheid over de meest doelmatige oplossing van het probleem. De meerderheid vindt dat internationale overheden zich moeten inzetten om de stijgende voedselprijzen een halt toe te roepen. Sommigen zien ingrijpen van internationale instituties als de EU en de VN noodzakelijk. Opmerkelijk is verder dat hoewel consumenten wel als schuldige worden aangewezen, zij niet zelf verantwoordelijk gehouden worden voor de oplossing.

HOOFDSTUK 5

PROBLEEM 3: DE GRIEKSE SCHULDENCRISIS

Griekenland maakt eind 2012 financieel zware tijden door. Het land kampt met een extreem begrotingstekort en een enorme staatsschuld.

De Griekse schulden crisis kan worden gezien als een afgeleide van de wereldwijde kredietcrisis, die zich in 2008 vanuit Amerika verspreide (PDC, 2012c). Na het inzakken van de wereldhandel verslechtert de financiële huishouding van overheden wereldwijd. Griekenland blijkt niet bij machte om de klap van de economische crisis op te vangen. Het land kampt met een veel groter begrotingstekort en een hogere overheidsschuld dan eerder gemeld. Begin 2010 is het vertrouwen op de financiële markten in Griekenland zo laag dat het land geen leningen meer krijgt. Hierdoor kan Griekenland het begrotingstekort en de overheidsschuld niet meer financieren.

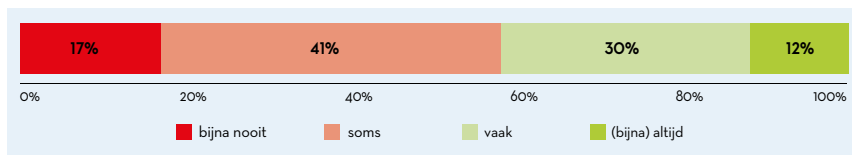
Aanvankelijk probeert de Griekse regering de problemen zelf op te lossen. In januari 2010 dient de Griekse regering een bezuinigingsplan in bij de Europese Commissie. De machtige Griekse vakbonden verzetten zich echter tegen deze voorgestelde maatregelen. Massale stakingen leggen het openbare leven in het land plat. In mei 2010 komen de eurolanden en het Internationaal Monetair Fonds (IMF) te hulp met een lening aan Griekenland. Griekenland moet in ruil voor dit hulppakket streng bezuinigen en de economie hervormen.

De enorme bezuinigingen die de Griekse overheid noodgedwongen moet doorvoeren zijn een klap voor de economie van Griekenland en de Griekse bevolking. Lonen dalen en pensioenen worden gekort. In augustus 2012 bereikt de Griekse werkloosheid een nieuw record van 25,4 procent, een verdrievoudiging ten opzichte van 2008 (Elstat, 2012a). In 2010 leefde een vijfde van alle Grieken onder de armoedegrens, en dit aantal is sindsdien waarschijnlijk alleen maar opgelopen (Elstat, 2012b). Hiermee is de crisis niet alleen een financiële crisis, maar ook een humanitaire crisis.

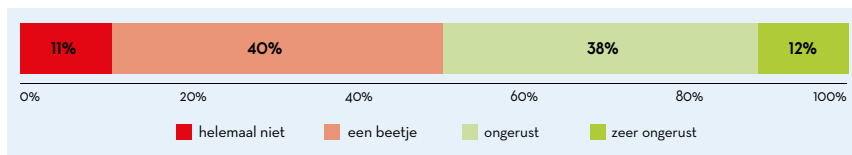
Op grotere schaal heeft de Griekse crisis het algemene vertrouwen in de euro geschaad. De koers van de euro is gedaald en de stabiliteit van de hele eurozone staat onder druk.

5.1 Persoonlijke betrokkenheid

Velen volgen het nieuws over de Griekse schulden crisis, waarvan de meesten soms. Meer dan de helft doet dit vaak of bijna altijd.

Figuur 5.1 In hoeverre volgt u het nieuws rondom de Griekse schulden crisis?

Figuur 5.2 In hoeverre maakt u zich persoonlijke ongerust over de Griekse schulden crisis?

De Nederlandse bevolking maakt zich zorgen om de situatie in Griekenland. De helft geeft aan zich persoonlijk (zeer) ongerust te maken. Slechts een klein deel (11%) maakt zich helemaal niet persoonlijk ongerust over de Griekse schulden crisis.

5.2 Oorzaak

Volgens de Nederlandse bevolking is het duidelijk wie er verantwoordelijk is voor het ontstaan van de schulden crisis in Griekenland komen, namelijk de Grieken zelf. De ruime meerderheid (68%) vindt dat ofwel de Griekse overheid ofwel de Griekse bevolking de schulden crisis in hun land hebben veroorzaakt.

“De Grieken en de Griekse overheid zelf. Ze hadden eerder in moeten grijpen. Wij moeten hier ook inleveren voor het nationale belang, dat had daar ook moeten.”

“Eigen schuld van de Grieken, leefden veel te makkelijk, financieel gezien ook.”

Slechts een klein deel (10%) wijt het probleem aan ontwikkelingen die zich wereldwijd afspeelden, zoals de internationale bankencrisis.

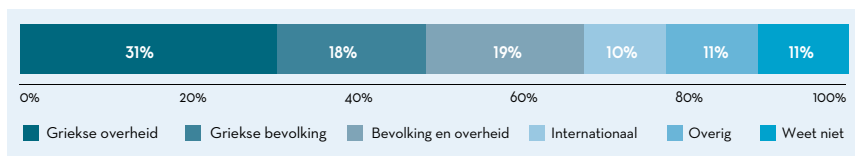
“De Grieken hebben uiteraard veel fouten gemaakt. Maar het had ons land net zo goed kunnen overkomen, dus we zijn allemaal schuldig door o.a. door hoe de financiële wereld werkt en hoe overheden met hun geld omgaan.”

“De Griekse overheid, maar ook de veroorzakers van de mondiale crisis dragen schuld.”

11% noemt een overige reden, die vaak een combinatie van actoren vertegenwoordigt.

“Het gehele politieke systeem. De samenhang tussen de nationale parlementen en de Europese leiders mist daadkracht en door alle onenigheid en verschillende belangen schuiven de leiders impopulaire maatregelen op de lange baan.”

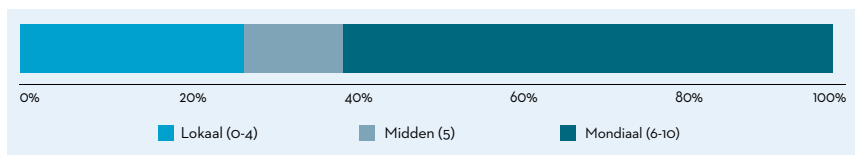
Een even groot deel (11%) wil of weet geen oorzaak te noemen.

Figuur 5.3 Wie is volgens u verantwoordelijk voor het ontstaan van de Griekse crisis?

5.3 Schaal probleem

Ondanks dat men ervan overtuigd is dat de schulden crisis is veroorzaakt door de opstelling van de Griekse overheid en bevolking, is dit volgens de meerderheid toch een probleem dat de hele wereld aangaat en niet alleen Griekenland zelf. Deze opvatting is goed te begrijpen in het licht van de leningen die aan Griekenland zijn verstrekt, ook door Nederland. Daarmee heeft de crisis daar ook direct gevolgen voor hier.

Figuur 5.4 In hoeverre ziet u de Griekse schulden crisis als een lokaal of mondiaal probleem?

Overigens zijn de Nederlanders helemaal niet enthousiast om deze hulpactie een vervolg te geven. Slechts 11% is het eens met de stelling dat de Nederlandse overheid als het nodig is nog een keer geld beschikbaar moet stellen om de Griekse schulden crisis te helpen oplossen.

5.4 Oplossing

Men is ook terughoudend wanneer de respondenten wordt gevraagd welke partij volgens hen het beste in staat is de Griekse schulden crisis op te lossen. Ondanks de mate van bezorgdheid en de wereldwijde impact van het probleem stelt nog altijd een derde dat de Griekse regering de enige aangewezen partij is om het probleem op te lossen. De Grieken zelf hebben een onhoudbare situatie gecreëerd en hierdoor zijn zij ook de enige partij die tot een oplossing kunnen komen.

Opmerkelijk is dat er relatief vaak specifiek wordt gewezen naar de mentaliteit van de Griekse bevolking: 11% vindt dan ook dat de bevolking zelf (en niet zozeer de Griekse overheid) het probleem moet oplossen.

“Laat ze het zelf maar opknappen. Ze hebben het ook zichzelf aangedaan.”

“Ik betwijfel of er wel een oplossing te vinden is als de mentaliteit van de bevolking niet verandert.”

Een veel kleiner deel (16%) noemt de Europese Unie als beslissende speler. Ook het IMF krijgt maar een bescheiden rol toebedeeld: 8% is van mening dat deze organisatie Griekenland uit de crisis kan helpen.

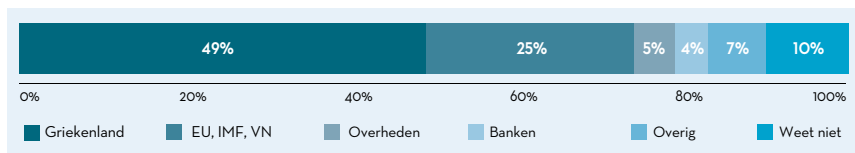
“Griekenland kan dit nu alleen nog maar samen met de rest van Europa oplossen.”

Een combinatie van verschillende partijen wordt door 7% genoemd.

“Combinatie van Griekse bevolking, EU, Griekse bankensector, Griekse regering, IMF en de internationale bankensector. Ze zullen goed moeten samenwerken.”

Slechts een enkeling ziet de oplossing voor de Griekse crisis in breder perspectief, en hamert op de noodzaak van een zuinigere levensstijl van alle mensen wereldwijd.

“Er zal een totaal aanpak moeten komen. Niet alleen de Grieken, maar de mensheid moet leren dat genoeg voldoende is.”

Figuur 5.5 Wie is volgens u het beste in staat om de Griekse crisis op te lossen?

5.5 Samenvatting

Ook over de Griekse schulden crisis maakt men zich zorgen: de helft geeft aan persoonlijk (zeer) ongerust te zijn over de situatie. De crisis is volgens de Nederlandse bevolking een grensoverschrijdend probleem, dat niet alleen een impact heeft op het leven van de Grieken. De verstrekte geldleningen door de Nederlandse overheid (waar een eventueel vervolg maar op weinig steun kan rekenen) geeft daar concreet invulling aan.

Toch legt de Nederlandse bevolking grotendeels de verantwoordelijkheid voor zowel het ontstaan als het oplossen van de crisis bij Griekenland zelf, en niet bij bredere ontwikkelingen zoals de internationale financiële malaise.

HOOFDSTUK 6

PROBLEEM 4: KLIMAATVERANDERING

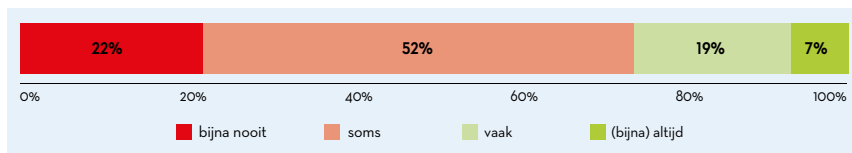
Hoewel de invloed van de mens op het klimaat moeilijk te voorspellen of te bewijzen is, is het een feit dat de temperatuur wereldwijd stijgt. Deze geleidelijke temperatuurstijging wordt klimaatverandering genoemd. De Wereldbank vreest dat de gemiddelde temperatuur aan het eind van deze eeuw zelfs 4 graden hoger zou kunnen zijn dan aan het begin van de industriële revolutie, met alle gevolgen van dien (Wereldbank, 2012b).

Verwacht wordt dat door de klimaatverandering meer zware stormen en hevig buien zullen voorkomen, terwijl op andere plaatsen juist extra droogte kan optreden. De zomer van 2012 was exemplarisch: terwijl de Verenigde Staten geteisterd werden door extreme droogte, werden steden in Zuid-Spanje overspoeld door hevige regenval. Omdat het ijs bij de Noord- en Zuidpool smelt, wordt bovendien een stijging van de zeespiegel verwacht. Hierdoor neemt de kans op overstromingen toe. De Algemene Rekenkamer waarschuwt dat de maatschappelijke en economische gevolgen van klimaatverandering ook voor Nederland zeer groot kunnen zijn (Algemene Rekenkamer, 2012).

Een van de belangrijkste stoffen die bijdragen aan de klimaatverandering is CO₂. De natuurlijke aanwezigheid van dit gas zorgt ervoor dat de warmte die de aarde uitstraalt gedeeltelijk wordt teruggekaatst, waardoor de temperatuur op aarde stijgt. Door de verbranding van stoffen als olie, kolen en aardgas, neemt de hoeveelheid CO₂ toe en wordt dit natuurlijke broeikaseffect versterkt (PDC, 2012d). Internationaal probeert men afspraken te maken om de uitstoot van CO₂ wereldwijd te reduceren. Dit gaat echter moeizaam en eerder gemaakte afspraken (zoals het Kyoto-protocol uit 1992, waarin is overeengekomen dat de industrielanden hun uitstoot in de periode 2008-2012 met gemiddeld 8% zouden verminderen ten opzichte van 1990) zijn niet bereikt. Eind 2012 moet het Kyoto-protocol een vervolg krijgen tijdens de 18e VN-klimaatconferentie in Qatar. Dit zal gezien de tegengestelde belangen wederom een uitdaging worden. Ontwikkelingslanden vinden dat grote industrielanden te weinig doen om de uitstoot van broeikasgasen te verminderen. Op hun beurt vinden deze industriële landen (zoals Japan en Rusland) het protocol oneerlijk omdat de afspraken nu niet bindend zijn voor voormalige ontwikkelingslanden zoals India.

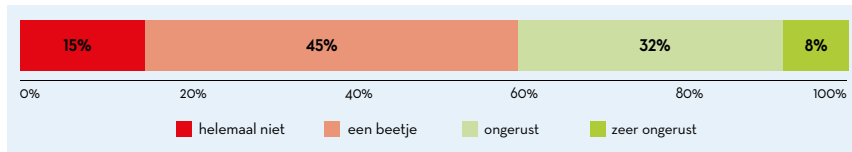
6.1 Persoonlijke betrokkenheid

Van alle vier voorgelegde problemen is men het minst geïnteresseerd in klimaatverandering. De meerderheid volgt slechts af en toe het nieuws rondom dit probleem. Een kwart volgt nooit berichtgeving rondom het klimaat.

Figuur 6.1 In hoeverre volgt u het nieuws rondom klimaatverandering?

Niet alleen de interesse in het onderwerp is relatief laag, men maakt zich in vergelijking met de overige problemen ook minder zorgen over klimaatverandering. Toch vindt nog altijd de meerderheid van de Nederlandse bevolking klimaatverandering verontrustend, waarvan 8% zich zeer grote zorgen maakt. Slechts 15% maakt zich geen enkele zorgen.

Figuur 6.2 In hoeverre maakt u zich persoonlijk ongerust over klimaatverandering?

6.2 Oorzaak

De meeste respondenten (50%) zijn het er over eens dat wij, ‘de mensheid’, allemaal verantwoordelijk zijn voor de klimaatverandering.

“De hele wereld, iedereen draagt (in meer of mindere mate) bij aan verslechtering milieu.”

“De mens, door onze behoeften plegen we roofbouw op de aarde en zorgen we voor instabiliteit in de natuur.”

Ook wordt nog een aantal keer specifiek ‘het Westen’ genoemd.

“De bewoners van de aarde. Vooral in de westerse wereld waar de mensen steeds meer en meer willen. Meer vlees, meer auto’s en/of grotere auto’s, meer vliegen en op vakantie.”

Echter, een overig deel (14%) meent dat er helemaal geen schuldige is aan te wijzen. Klimaatverandering zou puur het gevolg zijn van een natuurlijk proces- sen waar de mens geen invloed op heeft.

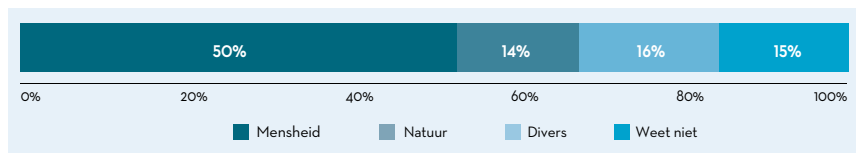
“De natuur zelf. Hoeveel ijstijden heeft deze aarde al meegemaakt?”

“De natuur: klimaatverandering is een natuurlijk proces. We hebben altijd al ijstijden en warme perioden gehad.”

Volgens anderen (16%) is het een combinatie van natuur en de mens. Het hande- len van de mensen zou het natuurlijke verloop versterken.

“Deels de natuurlijke schommeling van het klimaat, deel menselijke uitstoot van schadelijke stoffen zoals CO₂.”

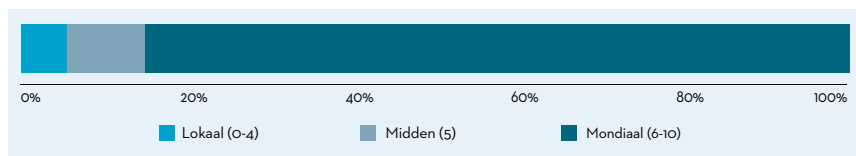
“Een combinatie van factoren; de wereld verandert, de impact van de mens wordt overschat.”

Figuur 6.3 Wie is volgens u verantwoordelijk voor het ontstaan van klimaatverandering?

6.3 Schaal probleem

Net als bij het probleem van de stijgende voedselprijzen, is men het er over eens dat klimaat verandering een probleem is dat de hele wereld raakt.

Figuur 6.4 In hoeverre ziet u klimaatverandering als een lokaal probleem of mondiaal probleem?

6.4 Oplossing

Er is verdeeldheid over welke partij het beste in staat is klimaatverandering te stoppen. Ook hier wordt vooral de oplossing bij (inter)nationale overheden gezocht (33%).

“De politiek kan het verplichten dat het anders moet.”

Ook van de Nederlandse overheid wordt inzet verwacht. De helft is het eens met de stelling dat de Nederlandse overheid meer actie moet ondernemen om de klimaatverandering tegen te gaan.

Dit is gezien het feit dat de meerderheid de mensheid als schuldige aanwijst, best opmerkelijk te noemen. Slechts 12% vindt dat consumenten ook de verantwoordelijkheid hebben om klimaatverandering tegen te gaan.

“Iedereen op deze aarde is verantwoordelijk voor zijn/haar deel.”

“Iedereen verbeter de wereld en begin bij jezelf.”

Een klein deel (8%) heeft het meeste vertrouwen in de wetenschap en nieuwe technische ontwikkelingen als middel om klimaatverandering tegen te gaan.

“Als er al echt door de mens iets aan veranderd kan worden, zijn de wetenschappers de aangewezen personen die aan kunnen geven over hoe en wat.”

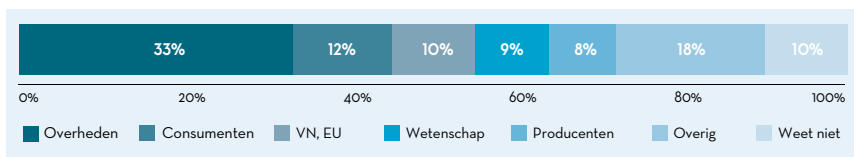
Een vijfde (18%) noemt een overige reden waarin vaak een samenwerking tussen verschillende spelers wordt voorgesteld.

“Het moet een samenspel van spelers zijn. Lokaal kan iedereen zijn eigen steentje bijdragen, maar ook op mondiale schaal moet er opgetreden worden.”

Sommigen (18%) menen echter dat door de natuurlijke aard van het probleem er helemaal geen (menselijke) oplossing is te bedenken.

“Klimaatveranderingen zijn van alle tijden en niet door mensen aan te pakken.”

“Helemaal niemand. Kijk naar de geschiedenis van onze planeet, mensen kunnen dat niet beïnvloeden.”

Figuur 6.5 Wie is volgens u het beste in staat om klimaatverandering aan te pakken?

6.5 Samenvatting

Niet alleen is de interesse in klimaatverandering relatief laag, men maakt zich er in vergelijking met de overige problemen ook de minste zorgen over. Toch ziet het overgrote deel klimaatverandering als een grensoverschrijdend probleem dat de hele wereld raakt.

De helft is het er over eens dat wij, ‘de mensheid’, allemaal verantwoordelijk zijn voor het ontstaan van klimaatverandering. Dit betekent echter niet dat de sleutel tot de oplossing van het probleem ook daar ligt. Slechts 12% vindt dat consumenten de aangewezenen zijn om klimaatverandering tegen te gaan.

Men heeft een groter vertrouwen in de daadkracht van (inter)nationale overheden. De helft is het ermee eens dat de Nederlands overheid meer actie moet ondernemen om klimaatverandering tegen te gaan.

Opmerkelijk is verder dat klimaatverandering door een relatief groot deel als een (gedeeltelijk) natuurlijk proces wordt beschouwd. Dit betekent dat er niet alleen geen schuldige is aan te wijzen, maar ook geen oplossing: het is de natuur die zijn werk doet, ongeacht interventies door de mens.

EPILOOG – EEN HOOPVOL PERSPECTIEF

Annick Hedlund-de Witt²

Juist doordat internationale organisaties en verdragen tekort schieten om mondiale problemen effectief aan te pakken, is mondiaal burgerschap van groot belang. Met betrekking tot een dergelijk gevoel van betrokkenheid zijn er voorzichtig optimistische signalen. Zo wordt in de resultaten van de World Values Survey een geleidelijke verschuiving van materiële naar postmateriële waarden waargenomen, in postindustriële samenlevingen zoals de Nederlandse. Een dergelijke verschuiving blijkt direct samen te hangen met de opkomst van de ‘nieuwe sociale bewegingen’ sinds de jaren zeventig. Deze sociale bewegingen initiëren creatieve verandering van onderop en streven ernaar de samenleving beter te maken voor iedereen. Ook vanuit de positieve psychologie en de ontwikkelingspsychologie is er hoop. Zo blijkt dat wanneer de ontwikkeling van het individu mogelijk gemaakt wordt doordat aan bepaalde condities is voldaan, er geleidelijk aan niet alleen meer welbevinden en geluk voor het individu in het verschiet ligt, maar ook voordelen voor de samenleving als geheel, in de vorm van altruïstischer, socialer, en duurzamer gedrag en een doorgaans verderstreckende zorg voor anderen. Als we de psychologen mogen geloven is het onze intrinsieke, menselijke natuur om zorg te willen dragen voor anderen en genereus en altruïstisch te willen zijn. Daarnaast blijkt duurzaam en sociaal gedrag samen te hangen met geluk en welbevinden, en dus wellicht een bijdrage te kunnen leveren, niet alleen aan een betere wereld, maar ook aan de kwaliteit van leven van het individu zelf. Dat is een enorm hoopgevend perspectief! In de wereldwijde sociale en duurzaamheidsinitiatieven die bezig zijn creatieve verandering van onderop te bewerkstellingen—van de ‘cultural creatives’ tot de eco-dorpen, van groene entrepreneurs tot de voedselbeweging—zien we die hoop belichaamd.

² Annick Hedlund-de Witt werkt als postdoctoraal onderzoeker op de afdeling ‘biotechnologie en samenleving’ aan de Technische Universiteit in Delft. Hier doet ze onderzoek naar de relatie tussen wereldbeelden en duurzame ontwikkeling, toegespitst op het debat over (en percepties van) de opkomende ‘bio-economie.’ Daarnaast rondt ze momenteel haar proefschrift aan de Vrije Universiteit af, getiteld: ‘Worldviews and the quest for sustainable societies. An integrative exploration of the cultural and psychological dimensions of our Global environmental issues.’ Mondiaal burgerschap ligt haar dan ook erg aan het hart.

Global governance, of het gebrek daaraan

We leven in toenemende mate in een wereld waarin alles met alles verbonden is. In deze wereld hebben mondiale problemen niet alleen weerslag op lokaal niveau, maar hebben lokale problemen ook mondiale invloed. Een toenemend aantal van onze problemen is dan ook niet meer lokaal op te lossen. Dit geldt bijvoorbeeld voor milieuproblemen zoals klimaatverandering (Sneddon, Howarth, & Norgaard, 2006). Dit betekent dat we in de aanpak van dergelijke problemen in toenemende mate gedwongen zijn samen te werken op internationaal niveau—voorbij de huidige landsgrenzen, en voorbij culturele, disciplinaire, institutionele, en paradigmatische grenzen (Biermann, 2007; Hedlund, 2010). Veel hedendaagse denkers benadrukken daarom het belang van *global governance*: de mondiale instituties en oplossingen zoals internationale verdragen en wet- en regelgeving, die effectief mondiale problemen op systeemniveau kunnen aanpakken (Biermann, et al., 2012).

Onderhandelingen over klimaatbeleid, ingrijpen in de situatie in Syrië, of de aanpak van de eurocrisis laten zien hoe complex een dergelijke samenwerking in de praktijk is. In al deze problemen zijn we op elkaar aangewezen in het formuleren, ontwikkelen, en implementeren van oplossingen, terwijl er tegelijkertijd sprake is van tegenstrijdige belangen van de betrokken partijen. Een van de grootste beperkingen hierbij is dat er op het mondiale niveau een fundamenteel gebrek aan *ownership* is—dat wil zeggen, een duidelijke probleemhouder en het daarbij behorende gevoel van verantwoordelijkheid en urgentie (Held, 2006). Terwijl helder, effectief, en verantwoordelijk mondiaal beleid hard nodig is ten aanzien van een diversiteit aan mondiale problemen, moet de aanwezigheid van de collectieve capaciteit daartoe serieus betwijfeld worden (Biermann, et al., 2012). Zo zijn economische organisaties zoals de Wereld Handels Organisatie en multilaterale handelsovereenkomsten, die economische groei en marktliberalisatie doorgaans prioriteit geven boven duurzaamheids- en sociale doelen, sterker geworden in de afgelopen decennia. Dit terwijl overige instituties van global governance juist verzwakt zijn (Sneddon, et al., 2006). Ook de VN vertoont dermate grote problemen dat hoewel van groot belang, de instantie het huidige gebrek aan *global governance* niet kan opvangen (Held, 2006). Onze steeds meer verbonden wereld moet dus nog de nodige mechanismen ontwikkelen om onze gezamenlijke belangen integraal en effectief te beschermen (Kaul, Conceição, Le Goulven, & Mendoza, 2003).

Waarom mondiaal burgerschap? De politiek dat zijn we zelf!

Juist door deze ‘impasse’ op politiek, internationaal, en institutioneel niveau wordt de rol van *civil society* en mondiaal burgerschap alleen maar belangrijker. Als we willen dat hedendaagse vormen van macht daadwerkelijk verantwoording gaan afleggen, moeten individuen toegang hebben tot en deel (kunnen) nemen aan diverse politieke gemeenschappen (Held, 2006). In veel gevallen gaat dat om zelforganisatie van burgers die overheden, bedrijven, en andere machtsfactoren tot verantwoording roepen voor de complexe issues die ons allemaal beïnvloeden—lokaal, nationaal, regionaal, en mondiaal. Het betreft hier dus individuen die invloed uitoefenen om hun gedeelde belangen te verdedigen in het aangezicht van een wereld die in toenemende mate door private belangen wordt gedomineerd (Sneddon, et al., 2006).

Naast dit gezonde en gedeelde eigenbelang zijn er ook andere redenen waarom burgers zich druk maken over mondiale problemen, zoals een gevoel van solidariteit en sociale rechtvaardigheid, bijvoorbeeld met mensen in ontwikkelingslanden. Zij hebben het doorgaans niet alleen minder getroffen, maar zijn daarboven op vaak ook nog het meest kwetsbaar zijn ten aanzien van de impacts van dit soort mondiale problemen. De intensiteit en omvang van menselijk leed op de wereld is overweldigend, en in zichzelf wellicht al genoeg reden om de innerlijke mondiale burger wakker te schudden. De cijfers liegen er niet om: ondanks de enorme welvaart in het Westen (en in de opkomende economieën), hebben nog steeds 870 miljoen mensen op onze planeet honger (zie www.un.org/millenniumgoals). Maar het gaat ook over solidariteit naar de komende generaties toe (Rotmans & De Vries, 1997). Daarnaast is het een kwestie van democratie: het grootschalige lijden op deze wereld is in tegenspraak met democratische principes waarbij er van uitgegaan wordt dat individuen door middel van een niet-dwingend politiek proces de condities rondom hun verbondenheid en verschillen kunnen nastreven en onderhandelbaar maken (Held, 2006). Tot slot is er een meer pragmatisch argument, namelijk dat van de politieke effectiviteit. Zo blijkt bijvoorbeeld dat de kosten van het niet ondernemen van actie doorgaans veel hoger zijn dan tijdig ingrijpen (ibid). Denk bijvoorbeeld aan het onderzoek dat de econoom Nicholas Stern voor de Britse overheid uitvoerde in 2006, waarbij hij in zijn 700 pagina tellende rapport tot de conclusie kwam dat hoewel de kosten van het stabiliseren van het mondiale klimaat substantieel zijn, uitstel van het aanpakken van klimaatverandering niet alleen gevaarlijk is, maar uiteindelijk ook veel duurder zal zijn dan nu niet in actie komen (Stern, 2006). Met de recente ‘superstorm’ Sandy in de Oostkust van de VS (kosten 42 miljard) laait deze discussie weer opnieuw op.

Er lijken dus genoeg redenen te zijn voor mondiaal burgerschap: van het ontbreken van ‘*global governance*’ ten aanzien van zelfs onze meest vitale behoeften (water, een stabiel klimaat, gezondheid, veiligheid) en dus een gezond eigenbelang, tot solidariteit met onze medemens en toekomstige generaties. Maar in hoeverre *voelen* we ons ook werkelijk mondiale burgers?

Veranderende wereldbeelden als basis voor betrokkenheid

Interessant in dit kader is dat er qua wereldbeelden en waardenpatronen in ‘postindustriële’ landen als Nederland verschuivingen optreden die van grote invloed lijken te zijn op de mate waarin individuen zich betrokken voelen bij wat er elders op de wereld gebeurt. Volgens het grootschalige, longitudinale, en interculturele waardenonderzoek van de *World Values Survey* (WVS; www.worldvaluessurvey.org), welke inmiddels plaats vindt in 97 landen, treedt er in postindustriële samenlevingen een verschuiving op van *materiële* naar *post-materiële* waarden. Dit betekent dat waar in de industriële fase doorgaans een nadruk is op materieel (financieel-economisch) succes, er in de postmaterieële fase meer nadruk op kwaliteit van leven in brede zin ontstaat. Je zou het ook kunnen zien als een transitie van welvaart naar welzijn, en van kwantiteit naar kwaliteit. Zo wordt er bijvoorbeeld een toegenomen waardering voor natuur waargenomen (Gibson, 2009; Van den Born, Lenders, De Groot, & Huijsman, 2001), evenals een grotere nadruk op waarden als autonomie, creativiteit, en zelfexpressie, en een doorgaans meer reflectieve levenshouding. In de woorden van Inglehart en Welzel (2005, pp. 29-30, mijn vertaling):

Industrialisatie geeft mensen een toenemende controle over hun omgeving, waardoor hun ontzag voor bovennatuurlijke krachten afneemt en de opkomst van seculier-rationale waarden aangemoedigd wordt. Maar industrialisatie voedt geen gevoel van menselijk autonomie of draagt ertoe bij dat mensen absolute autoriteit, welke voortduurt in seculiere ideologieën, in twijfel gaan trekken. Postindustrialisatie daarentegen geeft mensen een gevoel van autonomie dat hun ertoe brengt autoriteit, dogmatisme, en hiërarchieën, of ze nou van religieuze of seculiere aard zijn, te bevragen. Juist doordat fysieke overleving als vanzelfsprekend gezien wordt, worden mensen in toenemende mate kritisch ten aanzien van de risico's van technologie en waarderend ten opzichte van de natuur. Een spirituele betrokkenheid bij de plaats van de mensheid in het universum wordt belangrijker. Dit leidt niet tot een terugkeer naar dogmatische religiositeit, maar resulteert in nieuwe vormen van spiritualiteit en niet-materiële belangen.

Emancipatie van autoriteit

Zo blijkt uit het onderzoek dat mensen in een samenleving als de Nederlandse (vooral wanneer ze opgegroeid zijn onder omstandigheden waarin ze zich geen zorgen hoefden te maken over hun existentiële veiligheid) meer gaan nadenken over hun leven en het ‘diepere’ doel daarvan. Waar autoriteit ten aanzien van dit soort en andere vragen eerst meer extern gezocht werd, bijvoorbeeld in de vorm van religieuze leiders (met name in de traditionele of pre-moderne fase) en seculiere leiders (in de industriële of moderne fase), wordt autoriteit in de postindustriële fase geleidelijk aan meer geïnternaliseerd. Dit wordt ook wel een *emancipatie van autoriteit* genoemd (Inglehart & Welzel, 2005). Dit leidt er bijvoorbeeld toe dat mensen in een postindustriële samenleving doorgaans minder geneigd zijn de priester, een expert, wetenschapper, of andere leider te vertrouwen, en vaker geneigd zijn af te gaan op innerlijke kennisbronnen, zoals het eigen gevoel of intuïtie, en de eigen moraal of verbeelding (met zowel alle mogelijkheden als problemen van dien).

De bron van autoriteit en betekenisgeving verschuift daarmee van ‘buiten’ naar ‘binnen’, en naast meer rationele kennisbronnen worden ook andere kenwijzen belangrijker (Heelas & Woodhead, 2005; C. Taylor, 1989). Ook sociale rollen staan minder vast, en worden dus niet zozeer voorgeschreven maar vaker zelf gecreëerd. Sociologen spreken daarom van een toenemende reflectie in het proces van postmodernisatie (Giddens, 2009; zie ook C. Taylor, 1989)—een proces waarbij vaststaande kaders steeds meer bevraagd, bereflecteerd, en zelf gecreëerd worden. Deze verschuiving van waarden en waarheidsbronnen kan dus met recht gezien worden als indicatief voor een verandering in *wereldbeeld* (Hedlund-de Witt, 2012). In dit proces gaan individuen meer nadenken over wat voor hun ‘werkelijk belangrijk’ is, en ze durven de sociale normen en de sociale orde in toenemende mate te bevragen en alternatief voor te stellen. Ook ontstaat er doorgaans meer betrokkenheid bij waarden en belangen die voorbij het directe, materiële eigenbelang liggen.

Nieuwe sociale bewegingen

Het is niet verwonderlijk dat een dergelijke verandering in wereldbeeld zich ook vertaalt in het sociaal-politieke domein (Welzel, Inglehart, & Klingemann, 2003). Sinds met name de jaren ’60 registreren sociologen de opkomst van *nieuwe sociale bewegingen*, die op uiteenlopende manieren uitdrukking geven aan een betrokkenheid bij problemen die verder reiken dan het zelf, en vaak mondiaal van karakter zijn—van milieu tot multiculturalisme, van vrouwenemancipatie tot homorechten (Inglehart & Welzel, 2005). Deze sociale

bewegingen worden als nieuw gezien omdat ze doorgaans niet te verklaren zijn uit simpel materieel eigenbelang, maar juist uitdrukking geven aan betrokkenheid bij kwaliteit van leven in brede zin. Ook maken ze gebruik van nieuwe organisatievormen (losse netwerkorganisaties in plaats van hiërarchische organisatiestructuren) en nieuwe actierepertoires ('non-violent,' vaak symbolisch en media-gericht). Ze worden bovendien ondersteund door een nieuwe achterban, namelijk de 'nieuwe middenklasse' (Giddens, 2009).

Volgens sommigen sociologen zijn deze nieuwe sociale bewegingen er dus niet (exclusief) op gericht de eigen belangen politiek te agenderen, maar zetten ze zich juist in voor het verbeteren van de kwaliteit van leven voor iedereen. Uit de gegevens van de WVS blijkt de opkomst van deze nieuwe bewegingen en de bredere betrokkenheid waar ze uitdrukking aan geven direct samen te hangen met de opkomende postmateriële waarden zoals bovenstaand beschreven. Meer nog dan bijvoorbeeld formele democratie en goed functionerende instituties, zijn deze postmateriële of zelfexpressie waarden dus hét fundament van een levendige 'civil society' waarin mensenrechten, autonomie, en zelfexpressie als essentieel worden gezien (Inglehart, 1997, 2008; Inglehart & Welzel, 2005; Welzel, et al., 2003).

Zingeving en spiritualiteit

Ook de hedendaagse hang naar zingeving, innerlijke groei, en spiritualiteit blijkt een positief potentieel in zich te dragen voor een dergelijke maatschappelijke betrokkenheid (zie bijvoorbeeld Hedlund-de Witt, 2011; Ray & Anderson, 2000). Volgens verschillende onderzoekers ziet en zoekt een toenemend aantal individuen het heilige, het bijzondere, en het waardevolle meer en meer in de natuur (Campbell, 2007; Giner & Tábara, 1999; Hedlund-de Witt, 2013 (in press)). Opvallend is dat dit soort hedendaagse natuur-spiritualiteit doorgaans prima samen gaat met een meer wetenschappelijk perspectief. Veel hedendaagse, spirituele ideeën vinden zelfs hun verantwoording in de wetenschap: zo wordt voor bijvoorbeeld het idee van de onderlinge verbondenheid van al het leven vaak verwezen naar de ecologie en de fysica (B. Taylor, 2010).

Voor veel van deze individuen is deze 'kosmische vroomheid,' 'donkergroene religie,' of 'rationele' spiritualiteit een belangrijke inspiratiebron voor hun streven naar en inzet voor een betere wereld (Benedikter & Molz, 2011; Giner & Tábara, 1999; B. Taylor, 2010). Zo hebben we in eigen land de activiteiten van prinses Irene van Lippe-Biesterfeld, die met het NatuurCollege vanuit een vergelijkbare spirituele perceptie van de natuur en al het leven probeert

duurzaamheid nationaal en internationaal hoger op de agenda te krijgen (www.natuurcollege.nl). Zo leiden nieuwe, meer ‘postmateriële’ vormen van betekenisgeving dus ook tot nieuwe vormen van maatschappelijke betrokkenheid, activisme, en creatieve sociale verandering. De Amerikaanse onderzoekers Ray and Anderson (2000) spreken daarom van het grote maatschappelijke potentieel van deze ‘Cultural Creatives.’

Creatieve sociale verandering van onderop

Een verdere ‘post-materialisering’ van wereldbeelden en waarden lijkt dus hoop te bieden voor de kosmopolitische democratie en het mondiale burgerschap die door veel denkers als noodzakelijk worden gezien in het huidige vacuüm in global governance (Zie o.a. Dryzek, 2005; Held, 2006). Dit betekent overigens niet dat alleen postmateriële waarden de basis kunnen zijn voor een dergelijke betrokkenheid. Zoals verschillende auteurs hebben beargumenteerd is de ‘postmateriële waardentheorie’ een goede verklaring voor de maatschappelijke, meer mondiaal georiënteerde betrokkenheid en het activisme in postindustriële samenlevingen, maar biedt zij geen goede verklaring voor de betrokkenheid die in bijvoorbeeld ontwikkelingslanden wordt waargenomen (Dunlap & York, 2008). Daar zou juist de directe afhankelijkheid van het fysieke leefmilieu voor bijvoorbeeld de eigen voedselvoorziening tot een groter milieubewustzijn en betrokkenheid kunnen leiden (ibid).

Inspirerend en hoopgevend in dit kader is het boek van de groene entrepreneur Paul Hawken ‘*Blessed Unrest. How the largest movement in the world came into being and why no one saw it coming*’ (2007). In dit boek beschrijft Hawken de opkomst van een wereldwijde en wereld-veranderende ‘beweging zonder naam,’ die de belangen van de gemeenschap (tegenover de belangen van de enkelen) verdedigt en die ‘radicale sociale verandering’ op lokaal en globaal niveau nastreeft (2007, p. 194, mijn vertaling):

Het is duidelijk dat we op een drempel staan in het menselijk bestaan, een fundamentele verandering in ons begrip van, en onze relatie met, de natuur en elkaar. We veranderen van een wereld gecreëerd door privilege in een wereld gecreëerd door gemeenschap. [...] mondiale thema's ontstaan in antwoord op escalerende ecologische crises en menselijk lijden. Deze thema's omvatten de noodzaak voor sociale verandering, de her-uitvinding van markt-gebaseerde economieën, de bekrachtiging van vrouwen, activisme op alle niveaus, en de behoefte aan lokale, economische controle. Er is een aanhoudende roep

voor autonomie, appèl op een nieuwe hulpbronnen-ethiek gebaseerd op het publieke belang, eisen voor het herstel van cultuur over de dominantie van het bedrijfsleven, en een toenemende eis voor radicale transparantie in politieke en bedrijfsmatige besluitvormingsprocedures. Er is wel eens gezegd dat de milieubeweging heeft gefaald, of erger zelfs, dood is, maar het is precies andersom. Iedereen op aarde zal een milieuactivist zijn in de niet-zo-verre toekomst, gedreven door noodzaak en ervaring.

Hawken beschrijft een enorme diversiteit aan nieuwe sociale initiatieven en organisaties, die zich op uiteenlopende wijze inzetten voor kwaliteit van leven in brede zin. Hij schetst dus uiteenlopende vormen van mondiaal burgerschap en de creatieve invloed die mogelijk is door de inzet van verontruste en geëngageerde burgers, leidend tot substantiële sociale verandering van onderop. Opvallend is dat deze burgers niet wachten tot overheidsinstanties met oplossingen komen, maar ze liever zelf de handen uit de mouwen steken. In overeenstemming met de bovenbeschreven ‘emancipatie van autoriteit,’ leeft er niet de verwachting dat anderen de problemen gaan oplossen. In plaats daarvan wordt het vermogen problemen aan te pakken in het zelf gezocht: wat kan ik doen? Hoe kan ik een verschil maken? Een interessant en inspirerend voorbeeld in deze context is de wereldwijde beweging van ‘eco-villages,’ geïnitieerd door individuen die gezamenlijk verantwoorde, duurzame, en sociale manieren van leven pionieren en in de praktijk brengen (zie bijvoorbeeld Liftin, 2009).

Oplossingen door individuen en gemeenschappen

Opvallend is ook dat de nadruk in deze brede maatschappelijke beweging van mondiale betrokkenheid veel minder ligt op oplossingen van ‘buitenaf’—door overheid, wetenschap, of technologie—en juist de oplossingen door individuen en gemeenschappen zelf benadrukt worden, zoals een verandering in levensstijl. Zo laten bijvoorbeeld de resultaten van de Eurobarometer-studies (2010) zien dat met betrekking tot het aanpakken van klimaatverandering in bijna heel Europa respondenten een voorkeur hebben voor een verandering van levensstijl boven technologische oplossingen, zelfs als dit leidt tot een afname van de economische groei. In acht van de meer welvarende Europese landen is de steun voor veranderingen van levensstijl zelfs boven de 70 percent (Gaskell, et al., 2010). Ook blijkt uit de WVS dat er grote verschillen bestaan in ‘technologisch optimisme’ tussen rijke (postindustriële) en arme (doorgaans industrialiserende) landen. Wanneer zij gevraagd worden of “nieuwe technologieën de meeste van onze milieuproblemen zullen oplossen, zodat alleen minimale veranderingen in menselijke gedrag en (manier van) denken nodig zijn,” zegt 62% van de

respondenten van laag-BNP landen ja, terwijl 55% van hoog BNP-landen het hier niet mee eens is (Leiserowitz, Kates, & Parris, 2006). Dit laat dus zien dat de hierboven geschetste trend van opkomende postmaterieële waarden niet alleen een fundament vormt voor een algehele betrokkenheid van het individu bij waarden en belangen die voorbij het zelf en het eigenbelang liggen, maar ook invloed heeft op de aard van de oplossingen die voorgedragen en nagestreefd worden.

Zoals ook uit eigen onderzoek (Hedlund-de Witt, De Boer, & Boersema, forthcoming) met meer dan 1000 respondenten in Nederland is gebleken, bestaat er een directe relatie tussen het wereldbeeld van het individu en de soort oplossingen die hij/zij geschikt acht voor het aanpakken van maatschappelijke problemen (zie ook De Vries & Petersen, 2009; PBL, 2004). Individuen met een meer materialistisch, modern-seculier wereldbeeld lijken doorgaans een voorkeur te hebben voor oplossingen door wetenschap en technologie. Vaak voelen zij zichzelf ook niet direct aangesproken om verantwoordelijkheid te nemen. Individuen met een meer postmaterialistisch, postmodern wereldbeeld daarentegen voelen zich vaker sterk verbonden met de natuur, betrokken bij maatschappelijke vraagstukken, en geroepen zich persoonlijk in te zetten. Ook pleitten zij veel vaker voor de noodzakelijkheid van een verandering van levensstijl. Een nadruk op een *technological fix* vertoont dus samenhang met een meer materieel waardepatroon, terwijl een nadruk op een verandering van levensstijl juist samenhang vertoont met een meer postmaterieel waardepatroon (Hedlund-de Witt, et al., forthcoming).

De psychologie van maatschappelijke betrokkenheid

Tot slot heeft de psychologie veel te bieden met betrekking tot het begrijpen van mondiaal burgerschap. Een diversiteit aan psychologische theorieën probeert de verschillen tussen individuen en de mate waarin ze zich betrokken voelen (en tonen) bij maatschappelijke en mondiale problemen te begrijpen en te verklaren. In deze context zijn met name de 'positieve psychologie' en de ontwikkelingspsychologie interessant.

De positieve psychologie

Terwijl traditionele psychologische stromingen zich doorgaans vooral bezig houden met psychische ziekten en afwijkingen, richt de positieve psychologie zich juist op het welbevinden en floreren van individuen (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000). Positief psychologen gaan uit van een positieve opvatting van de menselijke natuur, en zien individuen als in het bezit van intrinsieke

kwaliteiten, deugden, of potenties die gecultiveerd en gerealiseerd kunnen worden—een soort van inherent ontwikkelingspotentieel dat leidt tot welbevinden wanneer er uitdrukking aan wordt gegeven en tot psychische ziekten wanneer het wordt tegengehouden of bemoeilijkt (Marshall, 2009; Ryan, Huta, & Deci, 2008). Een aantal empirische onderzoeken laat bijvoorbeeld zien dat als, met name tijdens het opgroeien, aan bepaalde behoeften wordt voldaan (waaronder autonomie, verbondenheid, en competentie), individuen zich doorgaans altruïstischer, socialer, en milieuvriendelijker gedragen. Daarnaast vertonen ze ook een hogere mate van welbevinden en psychologische gezondheid (Brown & Kasser, 2005; Ryan, et al., 2008; Weinstein, Przybylski, & Ryan, 2009).

Net als de bekende ‘piramide van menselijke behoeften,’ ontwikkeld door Abraham Maslow (1987 [1950]), stelt, is het verlangen naar een positieve bijdrage aan de maatschappij dus een intrinsiek menselijk gegeven, maar zal deze alleen tot uitdrukking komen wanneer meer fundamentele behoeften (zoals overleving, maar ook sociale en emotionele veiligheid, liefde, en zelfwaardering) bevredigd zijn. Een toenemend aantal studies laat dan ook zien dat er duidelijke relaties zijn tussen welbevinden en geluk, en het vertonen van altruïstisch, sociaal, en maatschappelijk betrokken gedrag (Corral Verdugo, Mireles-Acosta, Tapia-Fonllem, & Fraijo-Sing, 2011; Ryan & Deci, 2000; Ryan, et al., 2008; Weinstein, et al., 2009). Terwijl we vaak geneigd zijn te denken dat milieugedrag iets negatiefs is waarbij we onszelf opofferen om iets goeds te doen voor anderen en de wereld, laat onderzoek juist zien dat milieugedrag doorgaans voortkomt uit de aanwezigheid van bepaalde positieve, psychologische kwaliteiten (capaciteiten, positieve emoties, deugden) en leidt tot bepaalde positieve psychologische voordelen (tevredenheid, psychologisch welbevinden, geluk) (Corral Verdugo, 2012). Kwaliteit van leven, welbevinden, en geluk blijken dus juist hand in hand te gaan met een groter gevoel van maatschappelijke betrokkenheid en een toenemende zorg om het welbevinden van anderen. Het is op zich een hoopgevend perspectief dat milieugedrag en mondiale betrokkenheid dus niet (alleen) om zelfopoffering vragen, maar wellicht ook juist iets kunnen bijdragen aan de kwaliteit van leven van het individu.

De ontwikkelingspsychologie

Naast de positieve psychologie is ook de ontwikkelingspsychologie interessant in dit kader. Terwijl de ontwikkelingspsychologie zich voorheen vooral op de ontwikkeling van het kind richtte, is er recentelijk toenemende aandacht voor

de ontwikkeling van volwassenen, waarbij onder andere de verwezenlijking van het menselijk potentieel, de ontwikkeling van individuele identiteit, en de totstandkoming van meer complexe wereldbeelden centraal staan (Kegan, 1982; Marshall, 2009). Hoewel de ontwikkelingspsychologie gekenmerkt wordt door een zeer breed scala aan modellen en theorieën ten aanzien van de menselijke ontwikkelingsgang, ontmoeten de verschillende concepties elkaar in het zien van een geleidelijke ontplooiing in de richting van een toenemende zorg voor, en compassie ten aanzien van, anderen. In algemene zin blijkt een dergelijke ontwikkeling zowel voordelen te hebben voor het individu zélf (als gevolg van een grotere innerlijke autonomie en vrijheid), als voor de gemeenschap (als gevolg van een grotere ‘cirkel van compassie’) (Marshall, 2009). Zo stellen verschillende egopsychologen, psychologen die de ontwikkeling van het menselijk ego of zelf bestuderen, dat er een heel geleidelijke ontwikkeling te zien is die in grote lijnen verloopt van een meer egocentrisch, naar een meer sociocentrisch, naar een meer wereldcentrisch zelf. Hierbij ontstaat geleidelijk aan een verderstreckende zorg voor anderen, die uiteindelijk de hele wereld omvat (Cook-Greuter, 1999, 2000; Loevinger, 1977, 1987).

Net als in de positieve psychologie leeft in dit onderzoeksveld dus het inzicht dat de ontwikkeling van innerlijke kwaliteiten leidt tot een meer bevredigend leven voor het individu, terwijl het tegelijkertijd ook positieve uitkomsten voor de maatschappij oplevert, zoals een gevoel van mondiale betrokkenheid. En net als in de positieve psychologie benadrukken ook ontwikkelingspsychologen dat ontwikkeling plaatsvindt in directe en dynamische interactie met de omgeving, en vaak een response is op de mate waarin bepaalde essentiële behoeften bevredigd zijn. Op een vergelijkbare wijze stellen ook de voorheen beschreven sociologische theorieën dat de postmateriële waarden (en de daarmee samenhangende betrokkenheid met maatschappelijke vraagstukken) zich pas op brede schaal in een samenleving manifesteren op het moment dat aan de meer basale behoeften, waaronder existentiële veiligheid, is voldaan—en dan met name tijdens het opgroeien. Inglehart en Welzel (2005) benadrukken dan ook dat het hier om een *generationele* shift gaat, dat wil zeggen, geleidelijke veranderingen die optreden door de generaties heen.

Hoop doet leven...

Verandering gaat vaak veel langzamer dan we willen en nodig achten. Maar als we naar de grotere trends in de sociologie kijken, zijn er dus wel degelijk voorzichtig optimistische signalen waar te nemen. Daarnaast is het belangrijk goed te begrijpen onder welke condities individuen zich als ‘echte wereldburgers’

beginnen te identificeren en gedragen—en wat dat betreft hebben met name de positieve psychologie en de ontwikkelingspsychologie ons nog veel te leren. Tot slot barst de praktijk van de inspiratie: overal zijn ze tegenwoordig te vinden, de creatieve individuen en organisaties die op eigenzinnige en vernieuwende wijze maatschappelijke verandering van onderop initiëren, om zo bij te dragen aan een betere wereld voor iedereen.

VERANTWOORDING

In opdracht van NCDO heeft TNS NIPO in de tweede week van oktober 2012 in totaal 1.029 Nederlanders ondervraagd naar de verantwoordelijkheid voor diverse mondiale problemen. Deze respondenten vormen - na weging op geslacht, leeftijd, hoogst gevolgde opleiding, Nielsen-indeling CBS en gezinsgrootte- een representatieve steekproef van de Nederlandse samenleving. Er is de respondenten gevraagd naar hun mening over onder meer de oorzaken, oplossingen en reikwijdtes van vier specifieke problemen die zich eind 2012 wereldwijd afspelen: het conflict in Syrië, klimaatverandering, de stijgende voedselprijzen en de schulden crisis in Griekenland.

Het onderzoek werd uitgevoerd via computer geassisteerde webinterviews (CAWI).

Een meer uitgebreide methodologische verantwoording is te vinden op NCDO.nl.

LITERATUUR

- AIV (2005). Nederland in de Veranderende EU, NAVO en VN. AIV-advies nummer 45, Den Haag, juli 2005.
- Algemene Rekenkamer (2012). *Aanpassing aan klimaatverandering: strategie en beleid*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2012–2013, 33 470, nrs. 1-2. Den Haag: Sdu.
- Bekkers, R. & Wiepking, P. (2011). 'Who Gives? A Literature Review of Predictors of Charitable Giving I – Religion, Education, Age and Socialization'. *Voluntary Sector Review*. 2(3) pp: 337-365.
- Benedikter, R., & Molz, M. (2011). The rise of neo-integral worldviews: Towards a rational spirituality for the coming planetary civilization? In M. Hartwig & J. Morgan (Eds.), *Critical Realism and Spirituality* (pp. 29-74): Routledge, Taylor & Francis Group.
- Biermann, F. (2007). 'Earth system governance' as a crosscutting research theme of global change research. *Global Environmental Change*, 17, 326-337.
- Biermann, F., Abbott, K., Andresen, S., Bäckstrand, K., Bernstein, S., & Betsill, M. M. (2012). Transforming governance and institutions for global sustainability: key insights from the Earth System Governance Project. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 4(51-60).
- Boonstoppel, E. (2012). *Mondiaal burgerschap: jong versus oud?* Amsterdam: NCDO.
- Brown, K. W., & Kasser, T. (2005). Are psychological and ecological well-being compatible? The role of values, mindfulness, and lifestyle. *Social Indicators Research*, 74, 349-368.
- Buchanan, A. & Keohane, R. O. (2006). *The Legitimacy of Global Governance Institutions*. Memo prepared for Conference on the Normative and Empirical Evaluation of Global Governance, Princeton University, February 16-18, 2006.
- Campbell, C. (2007). *The Easternization of the West. A thematic account of cultural change in the modern era*. Boulder: Paradigm Publishers.
- Carabain, C.L., Keulemans, S., Van Gent, M. (2012). *Mondiaal Burgerschap*. Amsterdam, NCDO.
- Cook-Greuter, S. R. (1999). Postautonomous ego development: *A study of its nature and measurement*. Harvard University, Cambridge.

- Cook-Greuter, S. R. (2000). Mature ego development: A gateway to ego transcendence? *Journal of Adult Development* 7(4), 227-240.
- Corral Verdugo, V. (2012). The positive psychology of sustainability. *Environment, Development and Sustainability*.
- Corral Verdugo, V., Mireles-Acosta, J., Tapia-Fonllem, C., & Fraijo-Sing, B. (2011). Happiness as correlate of sustainable behavior: A study of pro-ecological, frugal, equitable and altruistic actions that promote subjective wellbeing. *Research in Human Ecology*, 18(2), 95-104.
- Debiel, T., Roth, M. & Ulbert, C. (2012). 'Global Governance Under Pressure: Trends and Outlook'. In: Debiel, T., Messner, D., Nuscheler, F., Roth, M. & Ulbert, C. (eds.), *Global Trends 2013. Peace - Development - Environment*. Bonn: Stiftung Entwicklung und Frieden (SEF).
- De Vries, B. J. M., & Petersen, A. C. (2009). Conceptualizing sustainable development. An assessment methodology connecting values, knowledge, worldviews and scenarios. *Ecological Economics*, 68, 1006-1019.
- Dryzek, J. S. (2005). *The politics of the earth. Environmental discourses*. Oxford: Oxford University Press.
- Dunlap, R. E., & York, R. (2008). The globalization of environmental concern and the limits of the postmaterialist values explanation: Evidence from four multinational surveys. *The sociological quarterly*, 49, 529-563.
- Elstat (2012a). *Main Employment Figures*. Hellenic Statistical Authority <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE>
- Elstat (2012b). *Risk of Poverty (SILC) (Year 2011)* Hellenic Statistical Authority <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/>
- Gaskell, G., Stares, S., Allansdottir, A., Allum, N., Castro, P., Yilmaz, E., et al. (2010). *Europeans and biotechnology in 2010. Winds of change?* Brussels: European commission.
- Gibson, J. W. (2009). *A reenchanting world. The quest for a new kinship with nature*. New York: Metropolitan Books.
- Giddens, A. (2009). *Sociology* (Sixth ed.). Cambridge: Polity Press.
- Giner, S., & Tábara, D. (1999). Cosmic piety and ecological rationality. *International Sociology*, 14(1), 59-82.
- Hawken, P. (2007). *Blessed unrest. How the largest movement in the world came into being and why no one saw it coming*. New York: Viking Press.
- Hedlund, N. H. (2010). Integrally researching Integral Research: Enactive perspectives on the field. *Journal of Integral Theory and Practice*, 5(2), 1-30.
- Hedlund-de Witt, A. (2011). The rising culture and worldview of contemporary spirituality: A sociological study of potentials and pitfalls for sustainable development. *Ecological Economics*, 70, 1057-1065.

- Hedlund-de Witt, A. (2012). Exploring worldviews and their relationships to sustainable lifestyles: Towards a new conceptual and methodological approach. *Ecological Economics*, 84, 74-83.
- Hedlund-de Witt, A. (2013 (in press)). Pathways to environmental responsibility: A qualitative exploration of the spiritual dimension of nature experience. *Journal for the Study of Religion, Nature and Culture*, 7(1).
- Hedlund-de Witt, A., De Boer, J., & Boersema, J. J. (forthcoming). Worldviews, environmental attitudes, and sustainable lifestyles: A quantitative study exploring connectedness with nature in the context of worldview-dynamics in society. *Submitted to: Journal of Environmental Psychology*.
- Heelas, P., & Woodhead, L. (2005). *The spiritual revolution. Why religion is giving way to spirituality*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Held, D. (2006). Reframing global governance: Apocalypse soon or reform! *New political economy*, 11(2).
- Hesselmann, E. (2011). 'The Limits of Control: The Accountability of Foundations and Partnerships in Global Health', in: S. Rushton & O. D. Williams (eds.), *Partnerships and Foundations in Global Health Governance*, Basingstoke, p. 228-252.
- Inglehart, R. F. (1997). *Modernization and postmodernization: Cultural, economic, and political change in 43 societies*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, R. F. (2008). Changing values among Western publics from 1970 to 2006. *West European Politics*, 31(1-2), 130-146.
- Inglehart, R. F., & Welzel, C. (2005). *Modernization, cultural change, and democracy. The human development sequence*. New York: Cambridge University Press.
- Kaul, I., Conceição, P., Le Goulven, K., & Mendoza, R. U. (Eds.). (2003). *Providing global public goods*. Oxford: Oxford University Press.
- Kegan, R. (1982). *The evolving self: Problem and process in human development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Leiserowitz, A., Kates, R. W., & Parris, T. M. (2006). Sustainability values, attitudes, and behaviors: A review of multinational and global trends. *Annual Review of Environment and Resources*, 31(413-44).
- Liftin, K. (2009). Reinventing the future. The global ecovillage movement as a holistic knowledge community. In G. Kütting & R. Lipschutz (Eds.), *Environmental governance: Power and knowledge in a local-global world*. Abingdon/New York: Routledge.
- Loevinger, J. (1977). *Ego Development: Conceptions and Theories*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

- Loewinger, J. (1987). *Paradigms of Personality*. New York: W.H. Freeman and Company.
- Marshall, P. (2009). *Positive psychology and constructivist developmental psychology: A theoretical enquiry into how a developmental stage conception might provide further insights into specific areas of positive psychology*. University of East London, London.
- Maslow, A. H. (1987 [1950]). *Motivation and personality* (Third ed.). New York: Harper & Row.
- Morgera, E. (2012). 'Rio+20: Charting the way to a green economy'. *The solutions Journal*, 3(3).
- PDC (2012a). *Onrust in Syrië*. Pers Documentatie Centrum, redactie Europa NU. http://www.europa-nu.nl/id/vip3ic6okipx/onrust_in_syrie
- PDC (2012b). *Stijgende voedselprijzen*. Pers Documentatie Centrum, redactie Europa NU. http://www.europa-nu.nl/id/vhubcl2mgsus/stijgende_voedselprijzen
- PDC (2012c). *Begrotingstekort en staatsschuld Griekenland*. Pers Documentatie Centrum, redactie Europa NU. http://www.europa-nu.nl/id/viccj7o2p7ug/begrotingstekort_en_staatsschuld
- PDC (2012d). *Klimaatverandering*. Pers Documentatie Centrum, redactie Europa NU. <http://www.europa-nu.nl/id/vhurdyxq5fv8/klimaatverandering>
- PBL. (2004). *Kwaliteit en Toekomst. Verkenning van duurzaamheid [Quality and Future. Exploration of Sustainability]*. Bilthoven: Netherlands Environmental Assessment Agency.
- Ray, P., & Anderson, S. R. (2000). *The Cultural Creatives. How 50 million people are changing the world*. New York: Three Rivers Press.
- Rotmans, J., & De Vries, B. J. M. (Eds.). (1997). *Perspectives on global change. The TARGETS approach*. Cambridge University Press.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development and well-being. *American Psychologist*, 55, 68-78.
- Ryan, R. M., Huta, V., & Deci, E. L. (2008). Living well: a self-determination theory perspective on eudaimonia. *Journal of Happiness Studies*, 9(139-170).
- Scholte, J. A. (2004). 'Civil Society and Democratically Accountable Global Governance'. In *Government and Opposition*, 39 (2), pp. 211-33.
- SCP (2012). *Een beroep op de burger. Minder verzorgingsstaat, meer eigen verantwoordelijkheid?* Den Haag: SCP.
- Seligman, M. E. P., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology. An introduction. *American Psychologist*, 55(1), 5-14.

- Sneddon, C., Howarth, R. B., & Norgaard, R. B. (2006). Sustainable development in a post-Brundtland world. *Ecological Economics*, 57, 253-268.
- Severino, J. M. & Ray, O. (2010). *The End of ODA (II): The Birth of Hypercollective Action*, (CGD Working Paper 218). Washington, D.C.: Center for Global Development.
- Spitz, G. (2012a). *Voedselzekerheid*. Globaliseringsreeks (Vol. 2). Amsterdam: NCDO.
- Spitz, G. (2012b). *Armoedebestrijding in de 21e eeuw. De post-2015 agenda*. Globaliseringsreeks (Vol. 5). Amsterdam: NCDO.
- Stern, N. (2006). *Executive summary. Stern Review Report on the Economics of Climate Change* (pre-publication edition). London: HM Treasury.
- The Huffington Post (2012). *Global Warming Poll: Climate Change A 'Serious Problem' To 68% Of Americans*. Geraadpleegd via: www.huffingtonpost.com/2012/11/09/global-warming-poll-climate-change_n_2105600.html
- Taylor, B. (2010). *Dark green religion. Nature spirituality and the planetary future*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Taylor, C. (1989). *Sources of the Self. The Making of the Modern Identity*. Cambridge: Harvard University Press.
- Van den Born, R. J. G., Lenders, R. H. J., De Groot, W. T., & Huijsman, E. (2001). The new biophilia. An exploration of visions of nature in Western countries. *Environmental Conservation*, 28, 65-75.
- Weinstein, N., Przybylski, A. K., & Ryan, R. M. (2009). Can nature make us more caring? Effects of immersion in nature on intrinsic aspirations and generosity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 35, 1315-1329.
- Welzel, C., Inglehart, R. F., & Klingemann, H.-D. (2003). The theory of human development: A cross-cultural analysis. *European Journal of Political Research*, 42, 341-379.
- Wereldbank (2012a). *Food Price Watch*, November 2012. <http://siteresources.worldbank.org/EXTPOVERTY/Resources/336991-1311966520397/Food-Price-Watch-November-2012.htm>
- Wereldbank (2012b) *Turn down the Heat. Why a 4C Warmer World Must be Avoided*. November 2012. http://issuu.com/world.bank.publications/docs/turn_down_the_heat
- WNF (2012). *Living Planet Report 2012. Nederlandse editie*. Gland: World Wildlife Fund International.

De internationale politiek staat eind 2012 voor een uitdaging. Efficiënte samenwerking wordt steeds urgenter door een toenemende verwevenheid, maar wordt praktisch gezien juist ook steeds complexer door verschuivende machtsverhoudingen. Grote vraag is hoe een nieuwe agenda moet worden opgesteld die tegemoet komt aan de diverse belangen van alle spelers wereldwijd (wat is belangrijk?), en wie vervolgens deze nieuwe agenda moeten gaan waarborgen (wie is verantwoordelijk?).

In dit rapport onderzoekt NCDO de houding van de Nederlandse bevolking tegenover vier problemen die zich eind 2012 wereldwijd afspelen; het conflict in Syrië; de stijgende voedselprijzen; de Griekse schulden crisis; en klimaatverandering.

Welke van deze vier problemen zijn volgens de Nederlander mondiale problemen die de landgrenzen overstijgen en de hele wereld raken? Waar legt men de verantwoordelijkheid voor het ontstaan van het probleem en wie moet het vervolgens oplossen? Wat is de rol van de Nederlandse overheid hierin en voelt men zich zelf ook betrokken en verantwoordelijk?